NEMZETI NŐNEVELÉS.

XVII. ÉVFOLYAM. 1896. FEBR.—MÁRCZ. II.—III. FÜZET.

TERMÉSZETTUDOMÁNY ÉS NŐNEVELÉS.

A nők művelődése olyan rohamosan fejlődő kérdéssé vált néhány év alatt, hogy a forrongó khaoszt a nyugodtan tekintő szem nem egészen aggodalom nélkül szemléli. Majdnem olyan ez a jelenség, mint mikor a khémikus mindenféle, eddig még együvé nem hozott anyagokat kavar össze a retortában és feszült várakozással lesi, kikristályodik-e a keverékből valami olyan határozott jellemű test, mely az emberi czélok kivívásánál haszonnal és biztosan lesz segítségül vehető?

A tervek, a vélemények khaosza már most is nagy; és hovahamarább még jóval nagyobb lesz. Mindenki meg van győződve a felől, hogy új korszak kezdődik hazánkban a második millénium-mal, melyben a női nem más szerepet fog játszani, mint abban, a melyik éppen most merül el a multnak óczeánjába.

De vajjon miben fog állani ez az *új* szerep? Mert hogy *új* legyen, vagy legalább nem egészen olyan, mint az eddigi, azt a legtöbb élesen tekintő férfi maga is óhajtja. De nemcsak azt óhajtjuk, hogy *új*, hanem azt is, hogy *jobb* legyen.

Furcsa dolognak, vagy legalább egy kicsikét Utópia-félének tetszik talán jobb állapotról beszélni *most*, mikor a társadalmi romlottság nem is egyes lépésekkel, hanem egyszerre valóságos salto-mortálékkal bukfenczezik lefelé a csúszós lejtőn. De azért mégis jól esik javulásról beszélni, sőt az ellentétesség természete miatt talán kétszeresen is; majdnem úgy, mint a hogy télen vágyódunk a ligetek tavaszi zöldje és a május-juniusi virág-illat után.

Mert igaz, hogy magától a férfinemtől a társadalom javulása nem várható. Sőt csaknem úgy látszik, éppen az ellenkező, a

retográd fejlődés megy vígan tovább a maga útján. És ha mindazokon a jelenségeken végig nézünk, a melyek nemcsak hazánkban, de Európa legtöbb más államában is, rettentően drasztikus drámai erővel játszódnak le ma, hogy holnap még szenzációsabb fölszereléssel ismétlődjenek, akkor csakugyan be kell látnia mindenkinek (az éles itélőképességüek tulajdonképpen már régen tudják), hogy az «erősebb» és a «gyöngébb nem» kifejezések tulajdonképpen föl vannak cserélve.

Mert bárki bármit mondjon is, a férfitermészet, a merre csak nézünk, határozottan gyöngébbnek bizonyul a női természettel szemben. Az utóbbi szokott többnyire uralomra vergődni és befolyása majdnem kivétel nélkül mindenütt érvényesül. A hol jót és nemeset látunk, biztosak lehetünk felőle, hogy belejátszik a női kéz. De a hol rosszat és erkölcsi bukásokat látunk úgy a nyilvános, mint a magánéletben, bizony ott is elmondhatjuk a legerősebb meggyőződés hangján: «Cherchez la femme!»

A *jó* és a *rossz* nők keze mindenütt dolgozik a kulisszák mögött és hol jót, hol rosszat produkál.

A ki a társadalmi pszichológiába bele birt hatolni, az ezzel az állapottal okvetetlenül tisztában van; a férfiak komoly és becsületes munkája egyrészt, léhasága másrészt — mondjuk ki tisztán! — első sorban a nők kezébe van letéve, bármennyire tagadják is itt és ott.

És főképpen ez az óriási befolyás teszi az emberi társadalom morális és testi haladásának főfeltételévé azt, hogy a nők is, az intelligens osztályok egész vonalán végig, arra a szellemi és erkölcsi nivóra emelkedjenek, honnan hovatovább mindig több jó és minél kevesebb demoralizálás vegye eredetét.

A női kérdés tulajdonképpen a középosztálynak és a «fölső tízezer»-nek kérdése. A falusi nép körében női kérdés nincs; ott valósággal megvan a nőemanczipáczió, ha nem is törvényileg formulázva, de a gyakorlati életben. A földmives neje jóformán ugyanazokat a munkákat végzi, mint férje; az eltérések inkább a testi erőtől származnak. Fiúk, leányok ott nem is gondot adó terhek a családban, mert valamennyi együtt segit és dolgozik, apjuk- és

anyjukkal együtt, jóformán már gyermekkorától kezdve. Férjhez is megy majdnem kivétel nélkül minden falusi leány, mert a legény erőteljes kenyérkereső társat talál feleségében, és a meddig mindketten szorgalmasak, az elzüllés, a szó igazi értelmében való nyomor, nem szokott beköszönteni.

Az intelligens osztályok körében a női nemnek kivételes, előnyös állása volt és van még ma is. A kenyérkereset, a pénzelőteremtés gondja itt a férfi vállaira nehezedett; és minél nagyobbak a társadalmi igények, minél inkább drágul az élet és minél nagyobb a család, ezek a gondok annál égetőbbek és a férfi vállaira nehezedő terhek annál nyomasztóbbak; sőt néha tökéletesen tönkre tehetik azt, kinek edzettsége és munkaképessége az egész családja részéről vele szemben hangoztatott igényekkel lépést tartani nem bír.

Nagyon természetes, hogy az értelmi pályákon működő férfiak részéről a házasságkötések ilyen viszonyok közt ritkulni kezdenek és a hajadon leányok száma növekedőben van. Eddig a leányok, ha megöregedtek is, a kenyérkeresetben részt nem igen vettek, sőt megkivánták, hogy a család tartsa el őket polgári állásuknak megfelelő módon. És a meddig a megélhetés könnyebb volt, addig annyira-mennyire ment is a dolog. Az összes megélhetési czikkeknek, valamint a lakásoknak rohamos drágulása miatt azonban sok családban, melynek a férfi napi keresményén kívül más vagyoni alap nem áll rendelkezésére, beállott az a fordulat, melynél a *lehetetlenség* veszi kezdetét. És ez az állapot sulyosbodott még avval is, hogy a családföntartó férfiak életkora, az intelligens kereseti pályákon nagyon megrövidült. Ugy, hogy mindig több kenyérkereső apa hal el aránylag korán, és hagy maga után éhező árvákat, kik közül a leányok eltartása adta a legnagyobb gondot, és férjhez adásuk, vagyontalanságuk miatt, igen nehezen kezdett menni.

Kétségtelen, hogy habár a nőknek ama magasabb feladata, hogy a társadalomra nemesítő és fölemelő módon folyjanak be, tenné tulajdonképen első sorban szükségessé magasabb, — a regény- és ujságolvasáson túlemelkedő — tudományosabb alapon

való kiképeztetésüket, mégis közvetetlenül nem ez a czél parancsolt rá az illetékes körökre, hogy a nők előtt a magasabb tudományos életpályákat megnyissák. Hanem rájuk parancsolt igenis a mindennapi kenyér megadásának kötelessége, rájuk parancsolt a jó családok gyermekeinél szemük előtt lejátszódó *nyomor* — sans phrase!

De mindegy. Ha ez volt is a közvetetlen indok, elérünk mellette mást is. Első sorban azok fognak ugyan a komolyabb magasabb tanulmányok terére lépni, a kik rá vannak szorulva, vagy legalább attól tartanak, hogy rászorulhatnának. De az a magasabb képzettség, melynek ezek részeseivé lesznek, mintegy kényszeríteni fogja azokat is, a kik nincsenek rászorulva, hogy ők se maradjanak el az első úttörők mögött. És így talán egy következő generáczió már túlnyomó számban foglal majd magában olyan nőket, kiknek ambicziója az öltözködéseken, a divatlapokon, viziteléseken és a bagatellpletykákon túl magasabb ideálok felé fogja őket késztetni. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy most nincsenek ilyen magasabb női exisztencziák. Igenis vannak. De jaj! Egypár fecske még nem tavasz! Ne legyenek kisebbségben, de legyenek többségben, hogy ne ők szerénykedjenek a háttérben, hanem ők vezessenek és ők adják meg az uralkodó hangulatot. Csak akkor remélhetjük, hogy az általános léhaság, melynek minden időkben a kisebb vagy nagyobb luxus volt legbiztosabb barométruma, ideálisabb gondolkozásmódnak fog helyet adni és kitépi a korrupcziónak méregfogait, melyek méregmirígye az ókortól kezdve napjainkig folyvást a luxusból táplálkozott.

Reményeink tehát meglehetős nagyok. De el nem hallgathatjuk, hogy aggodalmaink is vannak. Hogy minden félreértésnek elejét vegyem, rögtön kijelentem, hogy nem olyan aggodalmakat értek, a melyek a «nőiesség»-et féltik a tudományoktól és a tudományos pályáktól, Ha csak egyetlen egyszer is komolyabban gondolkozik valaki e fölött a tárgy fölött, lehetetlen be nem látnia ennek a félelemnek nevetségességét. Mert bizony-bizony *a nemesebb értelemben vett nőies zománcz nem azon az úton kopik el*, a mely az emberiség legnagyobb búvárainak és jótevőinek és az ő

műveiknek megértéséhez vezet; hanem igenis csúnya módon elkopik azoktól az ú. n. «szépirodalmi» termékektől, a melyek csiklandós címei és címképei már-már háromnegyedrészét foglalják el a könyvkereskedők kirakatainak. Elkopik azoktól a regényektől és tárczaczikkektől, melyekkel számos igen elterjedt hirlap igyekszik lekötni előfizetőit. Elkopik a tétlenség amaz óráiban, melyek kényelmes semmittevésben, raffinált piperézkedésben telnek el, és talán nem kevésbbé azokban a pletykázó összejövetelekben, hol az unalommal küzködő, semmi jobb tárgygyal nem rendelkező vizitelők a botránykrónikák részleteit hányják-vetik meg.

Ha vannak komolyabb aggodalmaink, úgy ezek egészen másfélék. Attól tartunk ugyanis, hogy a leánygimnáziumokban, (mert hiszen ezek lesznek hivatva az általánosabb és magasabb képzettséget az intelligenciához tartozó leányok zömének megadni), nem lesz meg a tanulás tárgyainak az a beosztása, melyet a XX. század szelleme megkiván. Vagyis helyesebben: a melyet nekünk kell kivánnunk és követelnünk, hogy társadalmi mizériáinkból kilábolhassunk. Mert még a fiúgimnáziumokban sem olyan a beosztás, a melyért valami nagyon tudnánk lelkesedni.

Ha korunk valamelyest haladt *a jó irányban is*, úgy ezt kizárólag *a természettudományoknak* köszönhetjük. Mindazok a valóban nagyszerű jótéteményeknek, a melyek az orvosi gyógykezelés terén, az iparban, a közlekedés és a mindennapi szükségletek kielégítése körül segítségünkre vannak, a természettudományok óriási föllendülése révén keletkeztek. De eddig még csak a kívülünk álló tárgyak, eszközök és műveletek mutatják ezt az áldásos befolyást.

Csodálatos, hogy maguk az emberek, a kik pedig különben a tudás nagy vágyától vannak eltelve, ha arról van szó, hogy mit tesz, mit mond, vagy hogyan él egyik vagy másuk embertársuk, ugyanezek az emberek — mondom — majdnem semmi érdeklődést sem mutatnak azok iránt a nagyszerű folyamatok iránt, melyek a világegyetemnek és bolygónknak életét szabályozzák. Noha mindennap használják az elektromosságot, mégis annyira el van-

nak tompulva, hogy legnagyobb részüknek egész életükön át egyetlen egyszer sem kerekedik vágyuk az iránt, hogy az elektromosság törvényeivel és jelenségeivel általánosságban megismerkedjenek. És itt nem a míveletlen vagy félmívelt osztályokról, hanem az intelligenciáról beszélek. Bámulatos az a közöny és tudatlanság, melyben éppen hazánk lakossága leledzik ezen a téren. Az emberi élet minden működésén keresztülvonuló khémiai törvények, nőinknél, sajnálom kimondani, majdnem egészen terra incognita szerepét viszik. Az élettan, mely legközelebbről érdekel bennünket és melynek tényei a csak némileg is beléjük bocsátkozó emberi szellemet akármelyik regénynél jobban leköthetik, még egészen kívül áll házunk küszöbén, úgy, hogy kopogtatni is alig mer.

Nagy baj ez ránk nézve; sőt talán társadalmi bajaink jó része is ebből a forrásból ered. Mert igaz az, hogy azok nélkül az igazságok nélkül, melyeket a természettudományok adnak kezünkbe, az egyes ember élete éppen úgy, mint a nemzeté, csak a sötétben való tapogatódzás. Igazán biztos, korrekt és szolid gondolkozásmódot manap már csak ők inicziálhatnak.

És itt nem csupán a nőkről panaszkodom, hanem általában beszélek éppen úgy a férfiakról is. És hogy így van, azért az iskolát vádolom első sorban. Az iskola úgyszólván lehetetlenné teszi, hogy a természetet úgy ismerhesse föl a középiskolai növendék, mint a minő valójában. Az iskola nem tanítja a természet életét, hanem legfölebb fölületesen síklik végig a *holt részeken*, holmi sablónszerű részletek homályos zagyvalékát hagyva vissza, a melyeknek valódi jelentősége és szerves összefüggése sohasem jut a növendék valódi tudomására és még kevésbbé válik gondolkozásmódjának és világnézletének valódi világító tornyává. Mert mit mondjunk arról, hogy korunk egyik legelső rangú tudománya, mely ma már a czivilizáczió minden vívmányába belejátszik, a *vegytant* értem, a gimnáziumból jóformán ki van küszöbölve? Az a kis függelékszerep, a melyet az ásványtan mellett és a fizikában játszik, jóformán tekintetbe sem jöhet.

De meg is látszik a gimnáziumot elhagyó ifjún! Az ember valósággal elszomorodik azon a tájékozatlanságon, melyet éppen

korunk legnagyszerűbb és legszebben haladó doktrináival szemben találunk bennük. Az ú. n. «alaki» képzés tömérdek időt kap a rendelkezésére; magában az iskolában a túlnyomó óraszám, otthon pedig a házi föladatok és preparácziók, az «alakilag» képző doktrinák, különösen pedig a nyelvek részére vannak föntartva és ezek részéről igénybe véve, lélekelnyomó túltengődéssel. De a folytonos alaki művelés mellett vajmi szegény a tartalom. A kik a technikai és orvosi pályára lépnek, egyik rész a természettudományok fizikai csoportjában, másik rész pedig az élettani csoportjában nyer ugyan pótló kiképzést, de egyik is másik is már csak egyoldalú és általános áttekintő összefoglalást alig tesz lehetővé. És még rosszabbul állnak azok, a kik sem a technikai, sem az orvosi, hanem más pályákra lépnek.

Innen van, hogy nálunk még a férfiaknál is olyan ritkán akadunk *természettudományi általános* műveltségre. Sőt még természettudományi «szakembereinknél» is, a detail-munkásoknál (a hogy joggal nevezhetnők egy részüket) sokszor nagyon is föltünő módon hiányzik ez a szélesebb alap. Egy kis specziális szakmakörben való jártasságot ugyan soknál találunk, de a mi ebbe a kis czirkulusba nem vág bele, azt ignorálni — úgyszólván divatba hozták. Annyira megy ez az elzárkózottság és elkülönítés, hogy a komikumtól sokszor alig választja el valami; különösen mikor fiatal óriások úgyszólván megütközéssel utasítanak vissza minden olyan pertraktálást, mely nem az ő piczi kis czéhkörükbe tartozik, mondván: «ez nem az én szakmámba vág».

Úgy olvasom, még pedig előkelő külföldi természettudományi lapban, hogy az általánosabb természettudományi műveltség legújabban, a multhoz képest, ott is sok hiányt kezd mutatni.

Ezeket a közoktatásügy hiányainak róván föl, áttérek arra, a mit a magasabb női kiképzés terén, éppen ennek az ügynek érdekében szükségesnek tartok.

Sokszor hallottam azt a mondást, hogy a nők a természettudományok iránt már természettől fogva kevéssé fogékonyak. Én éppen az ellenkezőről vagyok meggyőződve. Még pedig aligha alaptalanul. Már maga az a tény is mellettem bizonyít, hogy ott,

a hol a magasabb iskolákat a nők számára megnyitották, többi közt az észak-amerikai Egyesült-Államokban, de egyebütt is, igen kitünő női búvárok merültek föl éppen a természettudományok terén.

Csupán az Egyesült-Államok területén (Észak-Amerikában) *és csak az állattan szakköréből 53 olyan hölgyről van tudomásom,* kik a zoologiával szakszerüen foglalkoznak. De nem kételkedem, hogy még háromszor vagy négyszer annyi van, kikről nekem nincs tudomásom. Az pedig bizonyos, hogy a botanikával még összehasonlíthatatlanul többen foglalkoznak, mint az állattannal. Sokan közülök igen előkelő állásokat foglalnak el természetrajzi muzeumoknál és főiskoláknál. A mellett nem egy közülök olyan búvárkodási eredményekre jutott, melyek az egész világon föltünést keltettek. A muzeumok mellett alkalmazott zoologiai rajzolók és festők majdnem egészen a hölgyvilág köréből kerülnek ki.

De a mi öreg Európánkban is nagy számmal vannak a természettudományoknak nőnemü lelkes mívelői. Hogy csak egyet említsek a sok közül, Miss *Eleanor Ormerod* Angolországban a gazdaságra káros rovarok tekintetében a legnagyobb tekintélyek egyike, kinek müveit három világrészben említik egyformán nagy tisztelettel.

Ha mindezt tekintetbe veszszük és hozzá még azt is, hogy a tudományos élet magasabb lépcsőfokai csak legújabban nyiltak meg a nők előtt, semmivé törpül az az állítás, hogy a nőnem nem fogékony a természettudományok iránt. Sőt inkább nagyon is; ezt a legerősebb meggyőződés hangján mondhatom, mert nyilvános előadásaimon éppen a nők részéről tapasztaltam a legnagyobb érdeklődést.

Egyébiránt ez olyan természetes, hogy szinte a fölött csodálkozhatunk, hogyan verhetett gyökeret egyes emberek közt az e tényekkel ellentétben levő meggyőződés.

Mert hiszen a nőknek éppen a mai érát megelőző történelmi korszakokban olyan foglalkozásuk volt, mely egészen a szabad természettel való beható és praktikus foglalkozásra, a természet erőivel és jelenségeivel való intimebb érintkezésre utalta őket.

A gyermekek ápolása, a konyha és a háztartás teendői, a kertészet és a házi állatok gondozása, a házi ipar stb. mind bizonyos tekintetben empirikus, gyakorlati khémikusokká, zoologusokká, botanikusokká, fizikusokká és fiziologusokká tették őket. Úgy, hogy legnagyobb részüknek kétségtelenül vérükbe ment át sok olyan igazság és törvény, melyek ezeknek a tudományoknak sarkalatos elveit alkotják, ha mindjárt nem is tudták elméletileg kiczirkalmozott theoriába önteni. Egészen biztos, hogy a nők a korábbi generácziók folyamán a természettel mindig közelebbi és közvetetlenebb napi érintkezésben állottak, mint az előkelőbb osztályokhoz tartozó férfiak, kik a katonaságnál és hivatalban lévén elfoglalva (a mult századokban különösen), a természettől és ennek jelenségeitől mindig távolabb állottak, mint hölgyeik.

A magam tapasztalatából is mondhatom, hogy valahányszor alkalmam volt nőket és férfiakat beszélgetés és kérdezgetés közben összehasonlítanom, mindig a nőknél találtam a legtalpraesettebb és legpraktikusabb fölfogását a természet örök érvényű és mégis örökké ifjú jelenségeinek. Csak nagyon kevés és úgyszólván odavetett magyarázat kellett, hogy az illető törvények elméletét is földerítsem előttük. Igaz, hogy az egészen melegházi palánták gyanánt vegetáló és a szalón meg boudoir szűk látkörében elsenyvedett, elbetegesedett, mesterkélt virágszálakról nem mondhatom ugyanezt. De hát szerencsére éppen mi köztünk az ilyen emberi chlorózisban szenvedő regényfalók még csak a fővárosban tesznek valamelyes számot. Egyebütt még ép, egészséges, a természetet ismerő és abban élő nők alkotják a túlnyomó többséget.

És éppen ezen az alapon és ehhez alkalmazkodva, kell leányaink jövő magasabb kiképeztetésénél eljárnunk. Sok és igen fontos ok parancsolja ezt. Vegyük csak a következőket.

Hogy a férfiak, még pedig az intelligenciához tartozók, legújabban mindig jobban kezdenek félni a házasságtól, ennek ugyan sokféle oka van, de nem utolsó az, hogy a választásnál igen gyakran nehéz dilemmába jutnak, úgy hogy a régi klasszikus közmondással elmondhatják: «Incidit in Scyllam, qui vult evitare Charybdim!» (Beleesik a Scylla örvényébe, a ki ki akarja kerülni a

Charybdist). — Mert egyrészt maguk előtt látják a tanult és olvasott dámákat, kikről biztosan hiszik, hogyha akármelyikét feleségül veszik, egy mákszemnyit sem fog törődni a háztartással, mert nem is konyít hozzája; lévén az ő egész műveltsége irodalmi, nyelvészeti, a mihez esetleg talán egy kis történelmi adag is csatolódik. A szalónban fog ülni, szépen kiöltözködve, vendégeket fogad, látogatásokat tesz, szellemdúsan beszél, és a gyermekek a dajkák és dadák, a háztartás pedig a cselédek kezén kallódik el. — A másik csoport a jó gazdasszonyok csoportja. Az ebbe a kategóriába tartozó nő az asztalra jó ételt tálaltat, a konyhát, kamrát stb. jól gondozza, és általában kifogástalan praktikus; de azontúl értelmi körének meg van szabva a Rubiconja. Ez nem fog ugyan valami betegesen mesterkélt álomvilágban élni, de nem is tud olyan érdekes és szellemes társalgásban részt venni, mely az ő hétköznapi foglalkozásán túl esik. Ez a második nőkategória talán kisebb baj a férjére, mint az előbbi, de hát azért ez is baj.

Az arany középút volna persze a megváltás. És a józan nőnevelési elvek mindig is erre törekszenek. Hogy azonban a valóságban hányszor akad olyan nő, ki mind a két kívánalomnak egyformán meg tudna felelni és viszont hányszor olyan, a ki nem tud: ezt a számarányt itt ne feszegessük. Mindenki megtalálja rá a feleletet, ha körülnéz a társaságban. Többnyire nem is a szegény leányok az okai, hanem azok a körülmények, melyek közt fölnövekedtek és az oktatás, a melyben részesültek.

Mert természettől fogva két főirány mutatkozik a serdülő leányokban; az egyik rész mohón kap a szellemi foglalkozás után és a mindennapi szellemi foglalkozás, az olvasás, úgyszólván nélkülözhetetlen rá nézve. A másik rész inkább praktikus dolgokkal foglalkozik. Az előbbi, az olvasni szerető csoport, természetesen azokba a könyvekbe fog belemélyedni, a melyeket leggyakrabban ajánlanak neki és a melyekre tanulmányainak tantárgyai is túlnyomólag utalják. A tanulni akaró és olvasni szerető leányok így aztán majdnem kizárólag a szépirodalom termékeivel foglalkoznak. Irodalomtörténeti tanulmányaik folytán meg is akarnak a hiresebb efféle termékekkel ismerkedni. Mikor pedig nyelveket tanul-

nak, gyakorlatképpen szintén majdnem kizárólag regényekbe fognak. Hát én nem vagyok ellensége a szépirodalomnak; magam is szivesen olvasgatok hébe-korba egy igazán jó efféle munkát. Csak az a baj, hogy száz közt akad egy jóravaló. De képzeljük csak el, hogy milyen lesz a lelki világa annak a nőnek, a kinek szellemi tőkéje majdnem egészen ezen az alapon épül föl. Jó regény igen kevés van. A szépirodalmi termékek már a dolog természeténél fogva szeretnek túlozni. A költők nem úgy írják le az életet, a minő. A gyarlóbb regényekben és éppen ezek száma légió, a regényhősök és regényhősnők vagy olyan angyalok, a kik mindent tudnak, a kiknek minden sikerül és a kik minden akadályon biztosan győzedelmeskednek, vagy pedig rettentő intrikusok, a kiknek gonoszsága minden mértéken túl megy. A munkás életet a regényírók jó része úgy tünteti föl, mint a szerencsétlenség netovábbját. Ha valamelyik regényhős vagy regényhősnő iránt szánalmat akar a szerző ébreszteni, olyan helyzetbe juttatja, melyben *neki magának is kell dolgoznia.* Sápadt arczczal, beesett, kisírt szemekkel fogja a szerencsétlen hölgy a főzőkanalat a kezébe és segít a konyhában, mert — fájdalom! — nincs már annyi jövedelem, hogy elsőrangú szakácsnőt tarthasson. Sőt — rettentő! — még a szobában is saját maga segít takarítgatni. A varráshoz is hozzá kell látnia, mert nincs annyi pénze, hogy mindent az előkelő szabóczégekre bízhasson. És hogy az emberfölötti szenvedés mértéke beteljék, *tanítónő lesz.* Imbolygó léptekkel, a szégyen és fájdalom szúró töviseivel szivében megy az iskolába és eme rettentő megpróbáltatás közepett hervad el, vagyis hervadna, ha már a keserű könnyeket hullató regényolvasó leányka is nem tudná, hogy erre már be kell állania a kedvező fordulatnak! A jó Istenke nem lehet olyan kegyetln, hogy azt a szegény leánykát varrásra, takarítgatásra, főzésre vagy — jaj! — még tanítóskodásra is hosszabb ideig tudná kárhoztatni. És ne féljünk! A fordulat okvetetlenül beáll; a szegény leány, ki azt a rettentő szégyent és fájdalmat, mely a munkával együtt jár, néma, de megadó szenvedéssel tűrte el és csak éjjelenkint áztatta át párnáját sűrű könnyeivel, meg lesz mentve. Okvetetlenül meg; mert kiderül, hogy tulajdon-

képen gróf, vagy báró, vagy legalább is milliomos az atyja vagy nagyatyja, vagy nem tudom kije. (De azt hiszem, egy millión alul a legtöbb regényíró nem adja; mert a mi azon alul van, az az ő könyveikben már nyomor.) Tehát a szenvedő leányt rokonai fölismerik, megtartja bevonulását a fényes szalónba, meg budoárba, a szobaleányok öltöztetik, vetkőztetik, fésülgetik; természetesen a ruhája csupa selyem, brüsszeli csipke stb. és most már vége a szenvedésnek; *miért? mert vége a munkának* és ezentúl egész nap henyélhet a pamlagon, a karosszékeken és elragadóan kecses mozdulataival gyönyörködtetheti a bámuló imádók sorát.

Ezzel be van fejezve az egyik regény. Másnap azután kezdi a másikat. Ugyanaz a szerencsétlenség, sőt talán nagyobb, mert lehet, hogy a szegény hősnő most már tanítónői állást sem kaphat, hanem — *óvodában* kell foglalkozást és kenyeret keresnie, mint óvónő. Most talán nem apja vagy nagybátyja fogja fölismerni, mert azok talán el is haltak, hanem egy gróf, vagy báró, vagy milliomos földesúr, a ki érdeklődik az óvoda iránt, megismeri, megszereti és el is veszi. A munkának ismét vége és kezdődik a pompa, a luxus!

A mi legjobbaknak deklarált regényeink igen nagy részének csakugyan az szokott a vége lenni, hogy a szenvedő szereplők igen nagy ranghoz és igen nagy vagyonhoz jutnak. Ha már nincs meg valamelyikben a rang, legalább is négy-öt uradalomnak vagy ugyanannyi gyárnak kell a végjelenetben szerepelnie. Alkalmasint vannak olyan ismeretes regényírók vagy írónők, a kik hősnőkül és hősökül még sohasem akczeptáltak tolluk hegyére mást, mint mágnást, nagybirtokost, méltóságos urakat és hölgyeket. A középosztály, a szerényebb viszonyok közt élő társadalom, de különösen *a munka* száműzve szokott lenni abból a boldogságból, melyet a regények ilyennek elismernek. A munka — az a szerencsétlenség; a boldogság csak akkor áll be, mikor a munka szüksége megszünik és beáll az édes semmittevés a puha bársonypamlagok himbáló bíborán és mikor a komornák légiója lesi az úrnő minden parancsszavát.

Budapest. *Sajó Károly.*

Br. EÖTVÖS JÓZSEF EMLÉKEZETE.*

«A kik család és barátok helyett egy nemzetnek áldozták éltöket, a hősök, államférfiak, irók és művészek hatása a nemzeti fejlődés részévé válik, mint új eszmék és tettek eleme.» Gyulai Pál mondotta e szép és igaz szavakat báró Eötvös Józsefről tartott emlékbeszédében a M. Tud. Akadémia 1872-ik évi febr. 11-én tartott ülésén. Azóta 24, Eötvös halála óta 25 év tünt le az idők végtelenségébe és még mindig, sőt még inkább érezzük e szavak igazságát, mert hiszen midőn azokat Gyulai Pál elmondotta, be nem hegedt, vérző volt még a seb s az emlékezet akkortájt inkább lehetett a «bánat», mint a «lelkesedés forrása».

Eötvös halálának ma van 25-ik évfordulója. Negyed század nagy idő; elegendő arra, hogy nemcsak egyesek, de egész nemzedékek művére a feledékenység leple boruljon, mert «az idő rohan tova» és rohan kivált napjainkban, a villámosság forrongó, nyugtalan korában. De ő, de báró Eötvös József, mint erős sziklán épült világító torony, szilárdan áll a sietve sietö hullámok gyors árja közt, mert él alkotásaiban, él műveiben és mindenekfölött él, mivel egy évszázadra szóló irányt jelölt. Ezért áll ő róla is, a ki «éltető eszmévé finomult», a mit Arany János Széchenyiről mondott, hogy «nőttön nő tiszta fénye, a mint időben, térben távozik».

Úgy van! — báró Eötvös József nagy alakjának tiszta fénye nőttön nő; emlékezetének kincses bányája, melynél immár 20.-szor gyujtjuk meg lelkesedésünk fáklyáját, nem hogy apadna, de öregbül ránk nézve a tanulság, az okulás gazdag kincseiben.

* Halálának 25-ik évfordulóján, febr. 2-án az Eötvös-alap ülésén tartott ünnepi beszéd.

Elmult időkbe visszatekintve, lelki szemeim előtt egy kép tünik föl, melynek természetalkotta remek kerete a zürichi tó környéke. A szabadságharcz szomorú lezajlása után két magyar hazafi találkozik e tó partján. Minden emberi szónál kifejezőbb némasággal borulnak egymás karjába. Boldogtalanok és boldogtalanságuk a földi boldogtalanságok közt a képzelhető legnagyobb: elvesztették hitöket. Hitöket hazájuk jövendőjében. Megtörve, csüggedten panaszkodnak egymásnak, nehéz sóhajokat küldve a leigázott haza felé. Megjelenik ekkor előttük az erős, a fenkölt lelkek géniusza és így szól hozzájuk: «Kitartásban és munkában van az erő». És ők dolgoznak, munkálkodnak, búvárkodnak; egyikök behatol multunk kincses bányájába; másikuk a század uralkodó eszméit vizsgálja, tanulmányozza, magyarázza és a munkából mindkettőjük hitet, reményt, sőt lelkesedést merít. Meg vannak mentve önmaguknak, meg hazájuknak: Szalay, a történetiró és báró Eötvös József, az államférfi.

Hitökben, reményökben nem csalódtak. A romokból — hála dicsőségesen uralkodó királyunk jó szivének! — új élet fakadt: a nemzet kibékült királyával és ügyei vezetését ismét a maga kezébe vehette. Az események új, szerencsés fordulata báró Eötvös Józsefet ismét arra a helyre állította, a hol, ha a Gondviselés több időt enged neki, évszázadok mulasztásait tette volna jóvá.

Így is, kulturánk legnagyobb alkotásai az ő dicső nevéhez vannak füzve s ez alkotások közt a legkimagaslóbb a népoktatásról szóló 1868-iki törvény, mely nem mindenben az ő óhajtásai szerint létesült ugyan, de a mely mégis korszakot jelölő határköve közmüvelődésünknek. Az ő alapgondolata: az egyéni szabadságnak lehető legtágabb értelemben vett elismerése mellett az állam őrködő, ellenőrző, fölügyelő jogának, sőt kötelességének kimondása konkrét intézkedésekben nyert kifejezést a törvényben. Ez az 1868-ki népiskolai törvénynek a főerőssége.

Báró Eötvös Józsefet, a liberálisan gondolkodó államférfit, iskola-ügyi politikájában mindig a társadalom, törvényhozás és kormány együttes működésének eszméje vezette. Ezt az eszmét fejtegette az 1870-ki országgyülés elé terjesztett első miniszteri

jelentésében; ez eszméből indulva ki, indítványozta mindjárt minisztersége kezdetén (1867 junius havában) az önkéntes népnevelési egyesületek alakítását. «Mert — mondja egyik bizalmasa: Molnár Aladár — azt hitte, hogy a népnevelés ügyének csak úgy adható gyorsan és nagy lendület, ha azt a nemzet társadalmi úton is fölkarolja s ha a kormányt e téren törekvésében a nagy közönség érdeklődése és tettleges részvéte támogatja.

A népnevelési egyesületek ügyében csalódott: hasonló munkát a kiegyezés utáni társadalom sokáig parlagon hevert talaja még nem birt meg. De azért az eszme mitsem vesztett igazságának erejéből. Sőt ma, negyed századdal később (így előzték meg mindig az igazi nagy férfiak korukat!) már át is ment a társadalom tudatába, a mit bizonyítanak az ország különböző részein szép számban és áldásosan működő közművelődési egyesületeink.

A társadalomban nagy erő, ős erő rejlik. Ezt az erőt szunnyadásából életre kelteni, tudatos munkára serkenteni, az állam kormányzatával összhangba hozni: báró Eötvös József eszméje, ránk maradt öröksége. «Törvényhozásunk, mondja báró Eötvös József első (1870-iki) jelentésében, sem azon álláspontot, mely szerint a nevelés joga kizárólag az államot illeti, sem azt, mely szerint az állam minden befolyásból kirekesztessék, nem fogadta el; hanem oly elveket állított föl, melyeket követve, a két rendszer hiányai egyaránt kikerülhetők.»

Nem lesz talán időszerütlen, ha ez álláspontnak, «melyből az 1868-iki XXXVIII. törv. czikk minden egyes rendelkezése foly», logikai lánczolatát szemügyre veszszük.

A szülőknek azon joga, hogy gyermekeiket saját maguk neveljék, kétségbe nem vonható; lehetséges azonban, hogy a szülők ezzel a joggal élni nem akarnak, vagy nem tudnak: ez esetben joguk a községre, melynek elhatározásaira az egyes közvetetlen befolyást gyakorol, megy át. Csakhogy nem csupán a polgári, de az egyházi érdekekre nézve is alakulnak községek, még pedig egy és ugyanazon politikai községben elképzelhető több egyházi község. Hogy áll itt a rendelkezés joga?

Természetes dolog, hogy az a szülők összeségét magába fog-

laló politikai községet illeti; az határozza meg, hogy az egyházi, vagy a politikai községet illesse-e a gyermekek nevelésének joga és kötelessége? Egyes felekezeteket azonban ezért abban megakadályozni, hogy a követelményeknek mindenben megfelelő iskolát állítsanak, nem lehet; fönmaradván a politikai községnek is azon joga, hogy — ha azt szükségesnek tartja — a felekezeti iskola mellett községi iskolát állítson föl.

A nevelés költségei első sorban a szülők egyetemességét, tehát a politikai községet illetvén, őt illeti a fölügyelet és az ellenőrzés joga is. Csakhogy községeink közt vannak olyanok is, melyek e kötelességnek nem tudnak megfelelni s így az — a jogokkal együtt — átháramlik a községek összeségére: a megyére.

Az egyéni szabadságból kiinduló ez elvekből következik azonban az is, hogy az államnak kötelessége lévén őrködni a fölött, hogy azok, a kiknek saját jogaik érvényesítése bármi oknál fogva nem áll tehetségökben, e jogaiktól ne fosztassanak meg; továbbá, hogy polgárainak azon jogok gyakorlata, melyeket nekik a törvény adott, lehetővé tétessék, ez pedig a nevelésnek egy bizonyos foka nélkül el nem érhető: kötelessége egyszersmind őrködni minden polgárának nevelése fölött. Ez a kötelesség azonban jogokat is ad az államnak, mely polgárait a nevelés czéljaira ép úgy megadóztathatja, mint bármely más czélra és a főfelügyeletet gyakorolhatja az egész nevelésre.

A kiinduló pont tehát: az egyéni szabadság; a végső következtetés pedig: az állam föltétlen, megalkudást nem tűrő fölügyeleti joga.

Ez báró Eötvös Józsefnek s az főalkotásának: az 1868-iki XXXVIII. törv. czikknek is az alapgondolata.

Csalódnak, nem az ő eszméinek nyomdokain járnak és nem az ő eszményei felé tartanak tehát azok, a kik, a «merev államosítást» hangoztatva, az uniformitásban vélik az erőt rejleni. Igen! az egyesülésben, az összetartásban, az összetartozóságban rejlik az erő; de valamint a nagy folyamok is kis patakok és folyók összefolyásából származnak: úgy a kultura terén is megtarthatják az egyes források, az egyes folyók a maguk külön életét,

csak aztán egy közös mederbe: a nagy nemzeti föladatokért lelkesedni és cselekedni tudó hazaszeretet közös medrébe fussanak össze. Ám áldozzon mindenki szabadon, szive sugallata, lelke sóvárgása, hite szava és reménye vágya szerint a maga külön házi isteneinek, de boruljunk le áhítattal, földi szenvedélyek salakjától megtisztultan egy közös oltár: a hazaszeretet oltára előtt. Ezt a végrendeletet báró Eötvös József hagyta ránk. Találhatnánk-e alkalmasabb időt a végrehajtására, mint azt az időt, melyben az Árpád-szerzette ország ezer éves fönnállását ülvén, hogy egy új ezer év zálogát tehessük le, egyeknek kell lennünk — bár hogy nevezzük is külön házi isteneinket — a hazaszeretet közös érzésében?

És egyeknek kell lennünk kivált nekünk, a magyar nép tanítóinak, kikre, úgy látszik, jobb napok hajnala virrad. Báró Eötvös József helyét eszmékben gazdag, tettre képes, minket szerető, munkánkat megbecsülő férfiu foglalja el ismét, a kinek leghőbb óhajtása az, hogy minket a nemzetföntartó munkában egyesülve lásson. Kövessük hivó szózatát, seregeljünk zászlaja alá s munkálkodjunk vállvetetten — kicsi és nagy, gyönge és erős, — a hazai művelődés nagy munkáján. Kitartás, bölcs mérséklet, nem lankadó és mindenekfölött erős ügyszeretet meg fogják teremni előbb-utóbb gyümölcsüket.

De egyesülnünk kell az új ezer év első esztendejében a magunk jóvoltáért is. Nagy, nemes föladat vár mi reánk, magyar tanítókra a közeli jövőben: a magyar tanítók házának a létesítése. Régóta várja már ez az Ige, hogy testté legyen. Az Eötvös-alap orsz. tanító-egyesület alapszabályai az egyesület egyik föladatává teszik, hogy «létesítse a fővárosban a Magyarországi Tanítók Házát, a melyben az egyesület rendes tagjainak a felsőbb iskolákban, nevezetesen pedig az egyetemeken tanuló fiai részben ingyen, részben pedig mérsékelt dijért szállást találhassanak».

Az ország és a Tanítók árvaházának országos egyesülete gondoskodnak ugyan a tanítók árváiról 16-ik évökig, de azután leveszik róluk kezüket. Ki tudná megmondani: hány igazi, jól felfogott állami érdekekből is fölkarolandó tehetség kallódik így el? Ezt az anomáliát volna hivatva a Tanítók Háza, mely a kolozs-

vári és debreczeni árvaházakból kilépők szinét-javát fogadná biztos oltalmat nyujtó s elzülléstől megóvó védszárnyai alá, megszüntetni, legalább nagy részben.

Találhatnánk-e vajjon ennek a szép, ennek a nagy föladatnak a megvalósítására, vagy legalább az eddiginél hathatósabb fölkarolására is alkalmasabb időt, mint a millennáris esztendőt? Ünnepi alkalmakkor a társadalom mindig fogékonyabb a lelkesülésre, gyorsabb az elhatározásra, hajlandóbb a cselekvésre, mint a szürke mindennapiság egyhanguságai közt, midőn gyakran közömbössége hullámsírjába temeti el a legszebb, de azért mégis rendesen új életre támadó eszméket.

Éljünk hát a kedvező alkalommal és első sorban mondjuk önmagunknak: «sursum corda!» Bizzunk először is saját magunk önmagunkban; azután higyjünk és bizzunk ügyünk sikerében; fáradjunk, munkálkodjunk, tegyünk úgy, mintha egészen magunkra volnánk hagyatva. És nem leszünk elhagyatva!

Ha a társadalom, ha a kormány látni fogják, hogy a magyar tanitóságban van önbizalom, van kitartás, van akaraterő, hogy a maga sorsán javitson: segitségére fog sietni. S ha egyelőre nem is juttatna osztályrészünkül egyebet elismerésnél, már maga ez az elismerés is félsegitség! Mert igaza van Eötvösünknek, midőn azt mondja, hogy «a férfiu, ha hosszú küzdés után azt mondhatja magának, hogy azt az ügyet, a melynek élt, csak pár lépéssel előbbre vezette: már megjutalmazva érzi magát».

Ezt a pár lépést azonban már megtette az «Eötvös-alap» bizottsága, mely homokszemet hordva homokszemre, nehány tégláját megalkotta annak az épületnek, melynek bokréta-ünnepét az új ezredév hajnalán kell megtartanunk.

Messze vagyunk még ugyan a czéltól, de mégis eléggé közel hozzá, ha tudunk erősen akarni; ha tudunk először önmagunkra hatni; ha tudunk vállvetett munkára egyesülni; ha tudunk hittel és bizalommal nézni a közel jövő elé.

Ez az önmagunkba szállás, ez az erős akarat, ez az egyetértő összműködés, ez a hit és bizalom erőt fog nekünk szerezni befelé és hatással lesz kifelé. Mily fényes, mily lélekemelő példája lesz

ez a testvéri szeretetnek, a társulati szellem győzelmének! Mily megelégedetté fog tenni önmagunkat az a tudat, hogy önzetlenül jót és nagyot akartunk, mert igaza van Eötvösünknek, midőn Karthausijában azt mondja, hogy «csak az önzőnek nincs vigasztalása a földön» és Propertiusnak, hogy «in magnis et voluisse sat est» («nagy dolgokban akarni is elég»).

De mi ne elégedjünk meg a puszta akarattal, hanem az akarat határain tul tudjunk tenni is. Ehez azonban, mint mondám, első sorban a testvéri szeretet sugallta egyetértés szükséges, mert jóllehet sokszor idézték, de örökre igazak maradnak Sallustiusnak «Jugurthá»-jában előforduló e szavai: «concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur» («egyetértés megnöveli a kis dolgokat, visszavonás tönkreteszi a legnagyobbakat is»).

A «Magyarországi Tanítók Háza» a már fönnebb jelzett czélon kivül még otthona, központja volna a magyar tanítóságnak. Itt tartanák a fővárosi és országos tanítóegyesületek tanácskozásaikat; itt találkoznának a vidékről fölránduló tagtársak egymással. Ez a ház, ad oculos demonstrálná azt a nagy szellemi és társadalmi erőt, mely Magyarország 26,000 néptanítójában van.

A Magyar Tanítók Házában volna elhelyezhető az a «Magyar pedagógiai könyvtár» is, melynek fölállításához elvégre komoly szándékkal és erős akarattal kell hozzáfognunk. A ki ma a magyar pedagógia történetét megirni akarná és nem akarna hézagos munkát teljesíteni: az adatok összegyüjtésében majdnem elhárithatatlan akadályokat látna maga előtt. Közkönyvtáraink e tekintetben hézagosak, meg nem felelők. Hány becses és ma már unikum-számba menő, tulajdonosa szemében értéktelen lomnak látszó régi könyvet lep az idő pora falusi házak és gunyhók mestergerendáin! A tanítók házával és házában létesitendő magyar pedagógiai könyvtár intézőinek felhivó szózatára megindulhatna ez az ódon könyv-vándorlás az ország központja felé és sikerülne ily módon — aránylag kevés költséggel — a fővárost egy oly becses közkönyvtárral megajándékoznunk, a milyennel a külföld nehány nagy városa már méltán dicsekszik.

De van a fölhozottakon kivül még egy fontos ok, mely egye-

nesen kötelességünkké teszi, hogy a tanítók házának ügyét egyesült erővel és haladéktalanul előbbre vigyük. Az «Eötvös-bizottság» már jó ideje azt tervezi, hogy ez a humán és kulturális célokra emelendő épület a «Magyarországi Tanítók Ferencz József-háza» nevet viselje. Népét atyai szivvel szerető koronás királyunknak bizonyára tetsző dolgot cselekednénk, ha e házat, melynek dicső nevére keresztelését jóságos kegye nem fogja tőlünk megtagadni, az új millennium első éveiben létesítenők.

Ennek az épületnek képezné egyik részét az «Eötvös-intézet», melyben tanítóknak felsőbb iskolákat látogató fiai találnának otthont és segítséget. — Óh, mennyire Eötvös szellemében cselekednénk, ha ezt, minden szegénységünk daczára, — önerőnkből létesíteni tudnók! És ha nem tudnók, mennyire használnánk az ügynek, ha erős akarattal legalább közel vinnők a megvalósulás felé. A többit majd — látva erőinknek netáni fogyatékosságát megtenné helyettünk a társadalom áldozatkészsége és küzdelmeinket nem közömbös szemmel néző kormányunk jóakaratu támogatása.

Előbb azonban a «segíts magadon és az Isten is megsegít» mondás szerint saját magunknak kell tömörülnünk, lelkesítenünk, toborzanunk, munkálkodnunk. Egyesüljünk hát a közös, a nagy, az önzetlen munkára, a mit ha sikerül végrehajtanunk, megnyugvással mondhatjuk el, hogy nem csak lelkesedést, de okulást is tudtunk meríteni nagy Eötvösünk eszméiből, a ki költői végrendeletében tudvalevőleg azt óhajtotta, hogy márványszobor helyett, ez eszmék győzedelme legyen emlékjele.

Budapest. *Ujváry Béla.*

A FIUMEI FELSŐBB LEÁNYISKOLA KETTŐS GYÁSZA.

Napokon át tartó, reszkető aggodalmunkkal kisért súlyos szenvedés után február 4-én két férfiút ragadott el körünkből a halál: *Berthóty Károly*, állami felsőbb leányiskolai tanárt, s pár órával utóbb *dr. Berghoffer József*, állami főgymnáziumi igazgatót, a helybeli m. kir. népoktatási intézetek helyettes tanfelügyelőjét.

Friss emlékezetünkben vannak még szavaik, tetteik, egész élő valójuk, s a halál e borzasztó pusztítását látva, fel-feltörő fájdalommal mérlegeljük veszteségünk súlyát.

A 38 évet élt Berthóty Károly a küzdések, a szenvedések nehéz iskoláján ment át. Mint szegény, falusi, elemi iskolai tanító krajczárt krajczár után rakosgatott össze, hogy követhesse lelke vágyát, folytathassa tanulmányait. Győzött az eléje tornyosuló nagy anyagi akadályokon, s az élettel folytatott küzdelemben megedzve, komoly, férfias jellemet, szigorú kötelességérzetet hozott magával későbbi működése terére, a fiumei állami felsőbb leányiskolába. Mikor az Ég Trinksz Fanniban gyöngéd, szerető nőt adott mellé, s családi életük boldogságát két kedves gyermek is növelte: derült napokban talált kárpótlást a mult nehéz fáradalmaiért. Folyton gazdagodó lelki élettel szolgálta hivatását, nemcsak tanítva, de szeretve is növendékeit, résztvevő szívvel osztozva pályatársai örömében, bánatában. Három hónappal ezelőtt fiának születése teljessé tette családi boldogságát, melyben, saját szavai szerint, föllelte az élet költészetét. Ekkor jött a váratlan csapás... és gyászbaborult szívvel, könyező szemmel vettük körül a megkoszorúzott ravatalt, a mélyen lesujtott nőt, a mit sem sejtő két kis árvát.

Alig ment még híre a gyászesetnek, mikor nyomon követte

a másik: a tífuszjárványnak áldozatul esett dr. Berghoffer József, élete 37-dik évében.

Hihetetlenül hangzik fülünkbe a szó még most is, hogy az a férfi, ki évek során át fáradságot, ellankadást nem ismerő buzgalommal járt előttünk a kötelesség odaadó teljesítésében, akit ismerni és becsülni ugyanegy volt, mert rendkívüli szerénysége mellett is kiérzett belőle a puritán tisztaságú jellem, az emelkedett, nemes szív, a nagy elme összhangja: nem lép többé közénk sem a munka, sem a szeretet hívó szavára.

Rövid, de munkában, sikerben gazdag pályát futott meg. A korán árvaságra jutott, kiváló tehetségű, s vasszorgalmú ifju úgy gymnasiumi, mint később egyetemi tanulmányait a legszebb eredménynyel végezte. Szaktárgyain, a magyar és német nyelven és irodalmon kívül behatóan foglalkozott az olasz, franczia és angol nyelvvel is, úgy hogy a fiatal, 23 éves tanárt az előzetesen szokásos Olaszországba küldetés nélkül a miniszterium 1882-ben azonnal kinevezhette a fiumei olasz tanítási-nyelvű állami főgymnáziumhoz. Mint tanár 7 éven át szentelte ezen iskolának gazdag tudása, nemes lelkesedése minden kincsét; ekkor érte 1889-ben az a kitüntetés, hogy az alig 30 éves férfit kinevezték a főgymnázium igazgatójává és h. tanfelügyelővé. Sokan korainak találták előléptetését, s bizalmatlansággal látták őt az összes fiumei iskolák élén. De a «szobatudós» nagy tudományánál nem volt kisebb lelkének jósága sem, s szerénysége, tapintata, melylyel a nem keresett, de megérdemelt magasabb állást betöltötte, barátjaivá tette a bizalmatlankodókat is. Csak egyben kivánt magának elsőbbséget mások fölött: a munkában. A testi, lelki munkabirás teljes ambiczióval, a kötelességérzet lelkiismeretes gondosságával vezette iskolája ügyeit, végezte tanfelügyelői teendőit, s töltötte be tiszteletbeli állásait. Egész haláláig elnöke volt a Mária Dorothea-Egyesület Fiumei Szakosztályának, hosszú időn át a Tanító Egyesületnek, s a Magyar Daloskörnek, hol gyönyörű bariton hangját nem egyszer élvezhette a nagy közönség is; mindenütt tevékenyen előmozdította az ügyet, mely szolgálatába hívta, kiváló egyéniségével emelte az egyesületek tekintélyét, szellemi színvonalát.

Mint tanfelügyelőről csak annyit, hogy maga volt a jóakarat és az igazságérzet. Alárendeltjeinek mindegyike érezte, hogy a legtisztább jellem őrködik fölötte.

Nagy elfoglaltsága között is szakított rá időt, hogy becses felolvasásaival élénkítse a város szellemi életét, s czikkeiben, melyek leginkább a gymnáziumi értesítőkben, s a helyi magyar lapban jelentek meg, bemutassa önálló kutatásainak, tanulmányainak eredményét.

Művei: német kölcsönszók az olasz nyelvben; a fiumei áll. főgymnázium története; Fiume 1830-tól 1867-ig; tanügyi czikkek; Fiume monografiája (félben maradt); zenekritikák, stb.: rendkivül széleskörű, alapos műveltségének, éles, mélyreható gondolkozásának, nagy esztétikai formaérzékének, művészi nyelvkezelésének bizonyságai.

Magánkörben állandóan derült kedélye, kitünő humora, találó ötleteinek föl-fölcsillanó gazdagsága, egész lényének megnyerő szeretetreméltósága feledhetetlenné tették a vele töltött órákat.

Olyan volt, mint a pompája teljében álló fa, melynek dús lombkoronáján rajta még a tavasz hamvas, illatos virágkincse .... Az Ég villáma azt sujtotta le, a ki legjobban kimagaslott ....

A haza igaz, hivatását betöltö, lelkes fiát vesztette benne; kicsiny családi körének, melyet rajongó szeretettel zárt szivébe, éltető, melegítő napja tünt le vele.

Fiume. *Szegfi Ilona.*

NŐNEVELÉSI MOZGALMAK NÉMETORSZÁGBAN.

(Folytatás.)*

A mi az anyai kötelességeket illeti, mégis csak nagyon sok nő van, kiknek nincsenek az életet betöltő anyai kötelességeik. És számtalan nő van, a ki anyai kötelességeit a legdurvábban hanyagolja el, nem azért ám, mivel politikával foglalkozik, hanem mert kizárólag a maga élvezetének él és önmaga sokkal neveletlenebb és sokkal tunyább, hogysem gyermekeit egyáltalában nevelhetné. Az anyáknak legnagyobb tömege azonban olyan, kiket gazdasági helyzetük kényszerít arra, hogy gyermekeiket az utczán neveltessék fel. De aztán ezek is azon nők, kik legelőször jutottak annak tudatára, hogy ők, kik a társadalomban ugyanolyan munkát végeznek, minőt a férfiak, ugyanazon jogokat is követelhetik. Érzik, hogy felelősségük van gyermekeikkel szemben, azért kérik a proletárnők ezeknek érdekében is, egyenjogosításukat. *Gyermekei érdekében a polgárnőnek is ugyanazt kellene követelnie.* Összeegyeztethető-e az anyai kötelesség komoly felfogásával, hogy az anya nem törődik a törvényekkel, melyek alatt fiának, leányának majd szenvedniök kell?

De még önmagáért is kell a nőnek a polgárjogokat követelni. Vagy talán méltóságához mért-e, hogy gyerekekkel, őrültekkel, bűnösökkel egy fokra állítják? A szégyen, a düh lángoló pírja kell hogy minden nőteremtés arczát elfussa, ha ezt a tényt szeme előtt tartja».

Ilyen hangon szól a lelkes nő a nőnevelés, a női jogok érdekében. Szerettem volna még többet is, még egy másik «Die Stellung der Frau in der Gegenwart» czímü Lipcsében az ethikai

* Az első közleményt lásd a januáriusi füzetben. *Szerk.*

kulturát mívelő társulatban tartott előadásából is idézni, de nem foglalkozhatom *egy* iránynyal, mert a *különféle* mozgalmakat kell ismertetnem.

Érdekesen szól Helene Lauge az «Encyclopädisches Handbuch der Pädagogik» 17—18. füzetében a nőkérdésről, melyről a következőt idézem: «Kétségtelen, hogy intensiv szellemi művelődés nem törli el a sajátos női tulajdonságokat, ellenkezőleg, a félmíveltséggel járó ama törekvésnek: férfias sajátságokat utánozni, ellene fog működni. A nő, a ki saját világnézethez és sajátlagosságának tudatához fölküzdötte magát, ezen sajátlagosságát az őt környező világban is érvényesíteni akarja és érvényesíteni is fogja».

Nagy élénkség mutatkozik az irodalom terén is.

A német nők szépen fejlesztik a serdültebb leányok nevelését czélzó ifjusági irodalmat, és hogy ezt mennyi szakértelemmel mívelik egy kis történetkével akarom illustrálni.

Az insterburgi felsőbb és közép leányiskola igazgatója Albrecht Goerth ezen czímen: «Erziehung und Ausbildung der Mädchen. Ein Wegweiser für gebildete Eltern: für Lehrer und Erzieher».* nagyobb szabású szakművet bocsájtott a könyvpiaczra. Ezen művében a leányifjúság számára írt szellemi és szívnemesítő táplálék fogyatékosságáról is szól és Lina Morgenstern úrnő egyik ifjusági iratát kiméletlenül ostorozza. Nevezett nő személyes sértést látván a támadásban, törvényszék elé vitte az ügyet. A törvényszék kissé zavarban volt, mert úgy látszik, ilyen ügyről nem igen szól a német corpus juris, egyszerűen visszautasította a panaszos nőt. Ámde ez sem akarta hagyni a maga igazát és másodízben is felterjesztette az ügyet. Erre a bíróság mit tegyen? Két különböző városban levő jóhírű pædagogusnak adta át Goerth igazgató művét az írónő megjegyzéseivel együtt; és ezek döntsenek. A bíróság ezen ítéletébe belenyugodott mindkét fél. Hogyan és mikor dől el az egy, azt nem tudom, nem oly régi történet, mult évi október hónapban esett meg. Mint nőnevelési mozgalmat említésreméltónak találtam.

* Ismertését lásd folyóiratunk mult év X. füzetében.

Nagy szolgálatot tesz a nőnevelés ügyének Johanna von Sydow «*Mein Haus, meine Welt*» című folyóiratával', melynek egyik rovatában: «Mädchen-Lectüre» a felserdült leányoknak megengedhető olvasmányokkal foglalkozik.

Nem egyszerű könyvlajstrom az, mely az író és művének nevét ismerteti meg, hanem a műveknek oly szempont alá helyezése, vajjon megfelel-e a serdülő leányifjúságnak vagy nem. Persze, a tudós szerkesztőnő előbb felállítja az elveket, melyeket az ilyen fajta irodalmi terméknél figyelembe kell venni. A mely mű ezen elveknek megfelel, azt ajánlja, különben nem. A kérdés tehát az, hogy a felállított elvek helyesek-e ?

Johanna von Sydow már folyóiratának czimében is elárulja elveit: «Az én házam, az én világom». Ő csakis a családi élet felé akarja a leányok gondolkodását irányítani. Az olyan könyv, mely a családi élet ezerféle apróságaival foglalkozni, az, mely a leány érzését a családi élet csudálatos varázsával tölti el, az tetszik neki legjobban, ajánlja legmelegebben. De nem irtózik azon iránytól sem, mely az újabb időben a nőkérdés által a nő önállósítása felé vezet és az irodalmi újabb termékekben kifejeződik. Valamint hogy nem itéli el kiváló férfiak műveit sem, melyeket a serdülő leányifjúságnak szántak. Szépen fogta fel a nőnevelés előmozdításának fontos feladatát a «Kränzchen» czimü heti lap, mely a felserdült leányoknak nyújt igen sikerült olvasmányokat. Már ez évben megjelent egyik számában nagy tapintattal tárgyalja a nőkérdést és azt a meggyőződést akarja olvasóiban költeni, hogy az iskolázás és kiképeztetés még inkább való a jobbmódú család leányainak, mint a szegényebbéinek.*

Ime a nőnevelési mozgalmak mint hatolnak be az irodalomba is, hogy iparkodnak hódítani, tért foglalni, hogy vonják körükbe az összes faktorokat, mind ama tényezőket, melyek sikerrel kecsegtetnek.

Azonban hiba volna azt hinni, hogy a férfiak ezen mozgal-

* Engedtessék meg annak közzététele, hogy a «Kränzchen» ezen számára nagyon kedves tanítványom: *Kilényi Juliska* figyelmeztetett.

makban, küzdelmekben egészen magukra hagyják a nőket. Ha egy kissé elbizakodottak is a férfiak, ha bizonyos kérdésekben önfejüek is, végtére mégis csak engednek a jobb belátásnak és a német tudósok és államférfiak sem olyan rideg emberek, a minőknek sokan tartják.

A Lily von Gižycki atyja, a ki Berlinben a IX. iskolakerületben városi iskolafelügyelő volt, (még 1893-ban, mikor én ott voltam, élt) dr. Georg von Gižycki az ő művében «Vorlesungen über sociale Ethik» annyi tudományossággal, oly nagy lelkesedéssel harczol a nők jogaiért, a nő mívelődése érdekében, hogy már ezért az egyért meg kellene bocsájtani minden férfinak, a ki mégis csak legjobban a házában, otthon magánál szereti látni a feleségét. De van még több férfi is, a kik a nők magasabb kiképzését óhajtják. Így a dr. W. Rein jenai tanár és igazgató «*Pädagogik*» czímű művének második kiadásában a IV. fejezetben a nőneveléssel foglalkozván, ezeket mondja: «Hogy különben kiválóan tehetséges leányok számára a tudományos tanulmányokhoz vezető út, nevezetesen az orvosi és pædagogiai, a német egyetemeken is megnyilik, csak idő kérdése lehet».

Mélyreható tanulmány tárgyává tette a nőnevelést dr. Rossfeld igazgató Eberfeldből és ezt «Deutscher Verein für das höhere Mädchenschulwesen» czímű fent is említett egyesületnek 1895 október elején tartott közgyülésen elő is adta.

Ezen előadás megértésére szükséges, hogy tudjuk, hogy a porosz közoktatásügyi ministerium, mely 1896-ban adta ki a felsőbb leányiskolákra vonatkozó törvényes határozatait, az ujonnan felmerült nőkérdéstől, de különösen a nőnevelési mozgalmaktól befolyásoltatva 1894. évi május 31. az igényeknek jobban megfelelően módosította a határozmányokat, melyekben az is benfoglalódik, hogy felső leányiskolán legalább is egy főtanítónőnek is kell lenni. Ezen határozmányokkal foglalkozott a közgyülés, a melyen dr. Rossfeld a következő tételeket ajánlotta elfogadásra:

1. A porosz oktatásügy az 1894. évi május hó 31. hozott «*határozmányaiban*» szemmelláthatóan jóakaratú állást foglalt el az úgynevezett nőkérdéssel szemben, minthogy

a) a nőnek a női ifjuság nevelésében való résztvevését biztosítja és kibővíti;

b) intézkedik, hogy a nők keresetképessége más hivatáságakra is kiterjedjen hangsúlyozván a nők kibővített és mélyített általános míveltségének szükségességét.

2. A nagyobb terjedelmű, mélyített általános míveltség fontosságának elismerése — mint a nők magasabb keresetképességének legbiztosabb alapja — azt a várakozást keltette, hogy a «határozmányokban»

a) a felsőbb leányiskolák — mint a megfelelő képzőintézetnek — tanczélja, nemcsak hogy nem korlátoltatik, hanem magasabbra emeltetik, és

b) ezen intézet tanfolyama meg nem rövidíttetik.

3. A 9 évi kursusról szóló rendelet egy kis aggodalmat kelt, különösen azért, mivel

a) a 16. életév (és ennek majdnem mindenütt megfelelően a 16. iskolaév) a leányok szellemi-erkölcsi fejlődésében talán a legjelentősebb;

b) a választásra szabad tanfolyamok nem kötelezők a 9 évfolyamú iskolák számára.

4. Az oktatásügyi kormánynak az úgynevezett nőkérdésre nézve elfoglalt jóakaratú álláspontjának hálás elismerése mellett oda kellene törekedni, hogy

a) a felsőbb leányiskolát, mint a nőképzés legszilárdabb és legjobb alapját mindenfelől minél inkább ismerjék el és ezen magas jelentőségének megfelelően fejleszszék, úgy a tanterv, valamint a tanczél, a tantestület és egyéb külső viszonyaira nézve, és

b) azon szakiskolák, melyek a nőket egyes élethivatásokra előkészítik, a legszorosabb kapcsolatba hozassanak a felsőbb leányiskolákkal.

E tételeket általános helyesléssel fogadta a közgyülés. Csak a közoktatási minister képviseletében megjelent *Brandi*, titkos tanácsos és *Henning*, kerületi iskolatanácsos a koblenzi főelnökség képviselője nem járultak a 3. ponthoz, mivel a felsőbb leányiskola kibővítése az állam pénztárát terhelné, az állam kasszája pedig

más czélokra is kell, mint a nőnevelésre. És itt nem kell semmi kicsinylő mellékgondolatot sejdíteni; mert az államkormány képviseletében megjelent derék két férfiú akkor sem fogadta volna el a 3. pontot, hogy ha felsőbb fiúiskola kibővítéséről lett volna szó és aligha mondok szörnyűséget, ha azt merem állítani, hogy, ha az államkormány képviseletében 2 derék nő jelent volna meg, azok is találtak volna opportunitási tekinteteket, melyeknél fogva ezt a 3. pontot egyelőre «függőben hagyandónak» vélték volna.

A nőnevelési mozgalmak eddig felsorolt adataiból talán azt lehetne következtetni, hogy Németországban csak a magasabb vagy talán a legmagasabb kimívelés felé törekszenek a mozgalmak. Ezt a hitet, minthogy az igazságnak meg nem felel, én nem akarom terjeszteni. A mozgalmak élén álló nők ezt maguk sem akarhatják és nem is akarják. Németországban 5.500,000 kenyérkereső nő van, ezek nem szorulnak a legmagasabb kimívelésre; a férfimunkásnak sincs magasabb míveltsége, de annyi ismerete, mint a mennyi férfinak bizonyos fokon van, legyen meg a nőnek is. Nagyon helyes figyelmeztetést közöl *Gustav Dahn* »*Der Existenzkampf der Frau*» czímű fotyóiratában, midőn a kereskedelem és ipar szolgálatában elfoglalt nőknek azt mondja, hogy szövetkezzenek és egyesüljenek azon czélból, hogy a míveletlen és tehetség nélkül való elemeket távol tartsák maguktól és ekként emeljék a női kereskedői állást.

III.

E mozgalmak eredményéről is kell még szólanom. Sokat ugyan nem mondhatok, de a kevés is figyelemre méltó. Nagy eszmék nem is valósúlhatnak meg rövid időn, nem is válnék a nőkérdés javára, ha oppositio és heves vitatkozások nélkül fogadnák el a nőkédésben kifejezett minden óhajtást. Csak hadd hódítson lépésről-lépésre úgy mint Németországban tényleg így lép előre.

Az első nő, akinek dr. Bosse közoktatásügyi minister érettségi vizsgálat letételére az engedélyt megadta, egy sziléziai lelkésznek a leánya: Hildegard Ziegler kisasszony volt, a ki Sigmaringen városában levő gymnasiumban igen jó sikerrel maturált.

A greifswaldi philosophiai fakultás elhatározta, hogy azon tanítónőknek, a kik a főtanítónői vizsgálatra előkészülni akarnak megengedi hogy az egyetemi, felolvasásokon részt vehetnek. Legújabban Karlsruheben *állami költségen* nyitottak meg teljes gymnasiumot nők számára, Berlinben és Lipcsében társadalmi úton szerveztek gymnasiumokat a leányok kiképeztetésére.

Heidelbergben, Göttingenben és Lipcsében megengedték a nőknek, hogy mint rendkívüli hallgatók látogathatják az egyetemet.

A kasseli tartományi iskolatanácsos egy gymnasiumi főtanítóval egyetértve, kurzusokat rendez, melyen a nők a főtanítónői vizsgálatokra szükséges tudományokat elsajátíthatják. Végre még egyszer felemlítem, hogy a jenai egyetemi tanárok egyhangulag kijelentették, hogy a nyári kurzusok bármelyik csoportjában ezután nők is vehetnek részt.

Mind ezekből látható, hogy német szomszédaink nem sokkal előztek meg minket; igaz, hogy majdnem minden nap javul a helyzet, s azért ha becses türelmükkel visszaélni nem félnék e nőnevelési mozgalmak több eredményéről is szólhatnék. Ez eredményekről, melyeket napról-napra figyelemmel kisérhetünk, beszámolnak a napi lapok. Én most azzal az óhajtással fejezem be előadásomat: adja Isten, hogy minden lépés, melylyel a nőnevelés terén előre haladunk, a nőkszámára megelégedést és közelismerést, az emberiség számára pedig az igazi boldogsághoz való közeledést jelentse.

Budapest. *Schön József.*

ANGLIA NŐNEVELÉSI VISZONYAIRÓL.

Egyetemi tanulmányaim kiegészítése czéljából hosszabb ideig élvén Oxford városában, betekintést nyertem Anglia társadalmi, illetve nőnevelési viszonyaiba is.

Most, a midőn a nőnevelés kérdése nálunk is rohamos átalakúlásnak néz elé, egy pár szó Anglia nőnevelési állapotáról talán nem lesz érdektelen.

Előre bocsátom, hogy az alsóbb iskolák, fentartó közegeik szerint, három csoportba oszthatók, u. m. felekezeti, községi és magán. Mindezeknél az intézeteknél külön bejárat van a fiúk és külön a leányok számára. Utóbbiakban rendesen, az előbbiekben nem ritkán, kivált zsenge korukban, tanítónőktől nyerik a növendékek az oktatást, a mely természetesen, a nálunk szokottaknál többet nem igen ölel fel. A földrajz, mondhatni, el van hanyagolva.

Hanem annál inkább kipótolják az itt észlelhető hiányt a középiskolában, a hol a leányok is, tekintettel anya-nyelvök túlnyomó latin származású gyökeire, ennek elemeit kénytelenek elsajátítani. Az igaz, hogy az ember mosoly nélkül nem igen hallgathatja csinos növendék lánykák ajkairól a «Lupus et Agnus» síralmas historiáját Phaedrus gördülékeny nyelvén. De csak természetesnek találja, ha a tantermekben a szomszédos franczia mellett a latin igeragozás is ott díszeleg.

Zenére, rajzra, női munkákra és testgyakorlásra szintén nagy gondot fordítanak. Hogy számtan, természettan stb. tartják az őket megillető helyet, az magától értetődik. S ha átrándulnánk Amerikába, az ilyszerü intézeteknél, mint azt Paul Bourget «Outre

Mer»-ében szépen elbeszéli, még főző tanfolyammal is találkoznánk.*

Magán intézeteknél, különösen a fővárosban, arról is gondoskodnak, hogy a vidékiek ott helyben szállást és ellátást kapjanak, melynek jóságáról és megbizhatóságáról a tanítónőknek több mint hivatásszerű gondja kezeskedik. Nem ritkán a lakosztály egy része kórháznak van berendezve, hogy az esetleg előfordúló betegségeket azonnal kezelni lehessen s mégis meg legyenek mentve komolyabb aggodalmaktól. Sétákra, a benlakók csoportokban tanítónőikkel mennek ki. S szintén csak ilyen felügyelettel engedik őket látogatásaikra, ami London kétes tömkelegét tekintve szükséges is.

Angliában tehát újabb időben mindent megtesznek arra, hogy a leányok a középfokú oktatást illetőleg a fiúkkel egyenlő kiképeztetést nyerjenek.

De ez még nem minden! Az egyenlőség elvének érvényre juttatását felvetették az egyetemi oktatás terén is. Mert már régóta feljajdúltak Albion szőke leányai, mondván: az még se járja, hogy ők a középiskolai oktatással teljesen beérjék s hogy a fiúkra többnyire meg legyen a nagy költség az egyetemeken (1500—2000 frt) — évenként —, míg ők a gyöngéd nem hizelgő címe alatt ebből az előnyből ki legyenek zárva és arra kárhoztatva, hogy téveteg pillantásokat vessenek a házassággal kecsegtető, de mégis bizonytalan jövőbe. A mit ők akarnak, vagyis a mit az úgynevezett «New Woman» akar: teljesebb kiképeztetés, független életpálya és az ezekből folyó önállóság. És ez ma már nem csupán ideál, mint a Pláto Respublikájában, hanem egy olyan gyakorlati irány és tényező, a melylyel az angol társadalomnak, s így rendre a többieknek is számolnia kell.

Még az orthodox hírben álló egyetemek, Oxford és Cambridge rozsdás kapui is megnyíltak a nők előtt is, és a nők lázas sietséggel és példás komolysággal látogatják az előadásokat s görnyednek a könyvtárak poros asztalai mellett, hamisítatlan tudomány-szomj

* Találunk ilyeneket Angliában is, ez azonban a t. czikkiró úrnak figyelmét elkerülte. Szerk.

által lelkesíttetve. A catalogusban, igaz, nem szerepelnek; de ezt pontosságuk által feleslegessé is teszik.

Hogy a magasabb tudomány csarnokaiban e szerint tolerálva vannak, máris vívmány, és mind a két részről elvitázhatatlan érdem. Egyetemi ruhát (gown) nem viselnek ugyan, de a nem éppen rosz-akaratú carikatúrákból előre is kivehető, hogy abban is jól festenének. Az írásbeli vizsgákon részt vehetnek s a felmutatott eredmény szerint kitüntetésben is részesülnek, a mennyiben a legkitünőbbek neveit a megfelelő sorrendben közlik az «Egyetemi Tudósító»-ban. S megtörténik nem egyszer, hogy a nők jutnak legelől. A cambridgeiek a mathematikában, az oxfordiak pedig leginkább a classicusokban és történelemben tünnek ki.

Csak egy a baj ezen egyetemeknél. Az ott szokásos egyetemi rangfokozatokat ugyanis, mint például a B. A. (Bachelorof Arts) és az M. A. (Master of Arts), melyeket az illető ifjak neveik után mindig használhatnak, még ez idő szerint nem sikerült a nőknek megnyerniök. De ez is megvalósúlhat már a közel jövőben. Mert ha látni fogják, hogy egy-egy nőnek elég bátorsága és készültsége van arra, hogy Göttingába vagy egyébüvé forduljon (mint erre már tavaly is volt eset) a doktori czímért, — akkor bizonyára az oxfordi és cambridgei biboros bársonyos nagy professzorok is meggondolkoznak és megadják azt, a mi egy nőt szorgalma és igyekezete nyomán éppen úgy megillet, mint bárki fiát. London ebben a tekintetben már nem olyan fukar. Maga a walesi herczegné is London M. A. — Az előitéletnek hallnia kell; mert az egy dédelgetett torz-szülött, ha még makacskodik is, azonnal a tarpeji sziklára vele!

Az egyetemi városokban, természetesen, a nők számára «Hall» vagy «College» nevezet alatt teljesen felszerelt rezidenciák vannak, a hol a növendékek a tanügynek egy-egy érdemekben megőszült barátnője alatt folytatják tanulmányaikat. Ilyenek Oxfordban a «Lady Margaret Hall» és a «Sommerville College». Utóbbinak több növendékét volt szerencsém ismerni, s velök olykor-olykor szivesen elbeszélgettem a magyar történelem egy-egy kiváló alakjáról, «over a cup of tea.»

A sportnak minden nemét kiváló gonddal mívelik. Sőt a londoniak a fárasztó «foot-ball»-tól sem riadnak vissza, hanem a «goal» érdekében vitézűl egymásra rontanak bő bugyogóikban, az ezerekre menő néző közönség érdeklődése, meglehet, hahotái mellett. Mit is mondjon erre az ember? Ha testöket edzik, csak anyai hivatásuknak használnak vele.

Van azonban a «New-Woman»-féle mozgalomnak egy fattyúhajtása is. És ez a «club»-világ, a hol a teljesen még el nem ismert női méltóság szivarral és szellemes társalgással enyhíti képzelt avagy valódi fájdalmát. Új irányt képviselnek az angol irodalomban, ha ugyan méltók erre a categoriára.

De most veszem észre, hogy az én pár szóm kelletinél hosszabbra nyúlt. A kérdés érdemleges tárgyalását azért más alkalomra tűzöm ki.

Toroczkó. *Józan Miklós.*

NEHÁNY KÜLFÖLDI FŐZŐ-ISKOLA.

(Folytatás.)

B) Főző-iskolák.

Ezen tanodák a nagyobb igényeket tartják szem előtt és ha közülök egyeseknek működése csaknem teljesen összeesik is a háztartási tanfolyamokéval, mégis inkább a magasabb igényű, úri háztartást törekszenek ellátni. Ezért czéljok a finomabb konyha kielégítése a nélkül, hogy a polgári élet szükségletei elől elzárkoznának.

A «Berliner Verein für Volkserziehung» e czím alatt: «*Pestalozzi-Fröbel-Haus*» (Steinmetzstrasse 16.) önálló igazgatású főzőiskolát is tart fenn, a melyet magának a német császárnőnek kezdeményezésére szerveztek.

Ezen iskolának az általános czél mellett még az a rendeltetése is van, hogy növendékei esetleg főzőtanítónőkké is kiképezhessék magukat.

Az oktatás három tanfolyamban történik.

I. tanfolyam.

Az ide tartozó növendékek elméletileg és gyakorlati úton nyernek oktatást a polgári s az úri háztartás részére szükséges főzésben.

Tananyaga: a főzés alapelveit, a nyersanyag összetételét, annak tápértékét, a bevásárlást, a felhasználandó anyagnak pontos megmérését s az ételek elkészítésének módját öleli fel. E mellett a főzéssel kapcsolatos összes munkát a növendékek maguk végzik.

A tanfolyamok, melyek januártól márcziusig, áprilistól juniusig s szeptember 15-étől deczember közepéig, tehát 3—3

hónapon át tartanak, összesen 34—36 délelőttre terjednek olyképen, hogy minden héten csak háromszor van oktatás 4—4 órában.

A tandíj 100 márka.

A diszitést és a felszeletelést (Garnier und Tranchir-Kurs) külön 12 órás tanfolyamban lehet tanulni, melyért 7·5 márka fizetendő.

II. tanfolyam

Az ide beosztott növendékek hetenkint négyszer délután részesülnek tanitásban, melynek czélja a már tanultaknak nemcsak a saját, hanem az idegen háztartásban való érvényesitése.

Tananyaga: a főzés mellett az idő czélszerű beosztása, a bevásárlás és a költségek ismertetése, a konyha tisztántartása.

A tanfolyam három hónapig tart.

A tandíj 40 márka.

Ha azonban a növendék hat hónapig járja a tanfolyamot, erről — kívánatra — bizonyitványt nyer.

Azok részére, kik a rendes tanintézet kiképzési tanfolyamára készülnek, hat hónapos tanfolyam van berendezve hetenkint két délutánon tartandó előadásokkal.

III. tanfolyam.

Az e tanfolyam növendékeit (Gemeinde-Schülerinnen) húsz órában a házkörüli teendők végzésére az esti órákban készitik elő.

A különböző csoportbeli növendékek az általuk készitett ételeket elvihetik, ha a készitéssel járó kiadásokat megtérítik.

Azokra, a kik főzőtanitónők akarnak lenni, a tanitásnál különös gondot fordítanak, csakhogy ezek kurzusa előképzettségükhöz képest hosszabb tartamú, de egy évnél sohasem rövidebb. A tandíj pedig, a melyet fizetnek, 100 márka.

A «Pestalozzi-Fröbel-Haus» minden egyes csoportban 10—10 növendéket oktat (reggeli 8 órától 12 óráig), miből az első órát mindenkor elméleti tárgyak veszik igénybe, minő pl. a konyhavegyészet.

A 10—10 tagból álló növendékcsoport öt kéttagú kisebb csoportra lesz osztva, a melynek mindegyike külön étlap szerint

főz 4—6 személyre a szerint, a mint ezt az előfizetők száma szükségessé teszi.

Az I. tanfolyamot látogatók konyhai munkát egyátalában nem végeznek, hanem cselédek állanak e czélból rendelkezésükre. Az általok készített ételeket vagy haza viszik, vagy pedig az előfizetők fogyasztják el, a kiknek száma 20—30-nál több nem lehet.

A II. tanfolyam hallgatói részint fizetők, részint ingyenesek, de ezek nem rendes ebédet főznek, hanem másnapra készítenek egyes ételeket, a melyeket ők is haza vihetnek, ha a felhasznált anyagok árát megtérítik.

A III. kurzus előkészítő természetű lévén, ide csakis azok vétetnek fel, kik később az imént ecsetelt két tanfolyamot kívánják elvégezni.

A konyhai berendezés — a közös takaréktűzhelytől eltekintve — olyan, hogy mindenféle edény öt kisebb méretű példányban van meg azért, hogy a főzés a kettes csoportok által czélszerűen történhessék.

*

A «*Nürnberger Koch- und Haushaltungsschule*» (Burgstrasse 15/16.), melyet a nürnbergi «Frauen-Erwerbs-Verein» tart fenn, növendékeit jó szakácsnőkké, kiváló házi leányokká s helyöket megálló gazdasszonyokká neveli.

Az oktatás egy tanfolyamban történik s önálló egészet képezve, a főzés legfontosabb és legszükségesebb részére terjed ki. Tartama három hónap, heti három napon 4—5 órával; azok azonban, a kik szakácsnők es gazdasszonyok akarnak lenni, hat hónapig tanulnak.

A részben elméleti, részben pedig gyakorlati oktatás tananyaga teljesen megegyezik a háztartási tanfolyamoknak már ecsetelt tananyagával s ezért felöleli: a főzés alapelveit; a nyers anyagok alkatrészének, táperejének s bevásárlásának ismertetését; a felhasználandó mennyiségnek pontos meghatározását és lemérését; a közönségesebb és finomabb ételek készítését, a felszerelést, a kiszolgálást s az etelmaradványok mikénti felhasználásának módját. E mellett a takarékosságra, a tisztaságra, a főző-

eszközök és edények tisztántartására s megóvására is kiváló gondot fordítanak.

Hogy pedig a növendékek a tanultakat el ne feledjék, önmaguk egy könyvbe írják be az ételek készítési módját, még pedig azon tapasztalatok szerint, a melyeket készítés közben tettek.

Tanfolyamot minden januárban, áprilisban és szeptemberben nyitnak.

Jelentkezni a tanfolyamot megelőzőleg legalább egy hónappal előbb kell, s ha már hely nem volna, a jelentkezés a legközelebbi tanfolyamra elsőbbséget biztosít.

A tandíjra 75 s az elhasználási költségek czímén 3 márka fizetendő.

Nyáron és őszkor a gyümölcsök befőzését és karácsony előtt a sütemények készítését külön adják elő.

Az intézetbe mintegy 12—20 növendéket vesznek fel egy-egy csoportba. Közülök 2—2 növendék főzi ugyanazt az ételt 2—2 személyre. A növendékek az ételeket maguk fogyasztják el, de olykép, hogy mindenki másik két társának ételét kapja s ebéd alatt, miben az igazgatónő is részt vesz, közösen megbeszélik az ételek hiányait. Az eljárás ezen módjának nemcsak az a haszna, hogy mindenki tanul a megbeszélésből, hanem az is, hogy mindenki iparkodik a többiekben túltenni.

Abonennsek és bejárók ezen intézetben nem étkezhetnek.

A könyvbe beírt elkészítési leírást a tanítónő nagy gonddal nézi át és javítja ki.

*

Hamburgban a «*Gewerbeschule für Mädchen*» vonta hatáskörébe a főzés tanítását, s főzőiskolájának tananyaga megegyezik a berlini iskoláéval, mert ez is épen úgy, mint az, a fősúlyt a polgári háztartás szükségleteire fekteti s a fiatal leánynövendékeket a vásárlásra, a mérésre, az ételek minőségének és alkatrészeinek megítélésére, a hal és hús feldarabolására s felszeletelésére, az ételek főzésére, föltálalására s díszítésére, a befőzésre, az eltartásra (páczolásra), a terítésre, a maradékok mikénti felhasználására, a

vajas szeletkék csinálására; a kávé téa, s más italneműek megkészítésére s a betegek részére készítendő levesekre s egyéb ételneműekre oktatja,

Gondot fordítanak még a táplálékul szolgáló anyagok vegyi összetételére, tápértékének ismertetésére s különösen a hamisítványok fölismerésére.

A növendékek, a kiknek naponkint 9—4 óráig kell az iskolában lenniök, januárban, áprilisban, juliusban és októberben vétetnek fel.

A kurzus hat hónapos s a tandij 75 márka. Ha azonban az illető növendék csak háromszor akar járni hetenkint s a servirozástól magát felmenteti, 50 márka; ha pedig csak három hóig akarja azt látogatni, 40 márka; végre egy hónapra 20 márka.

A féléves tanfolyamot végzett növendékek bizonyítványt nyernek.

A főzési tanfolyam ezen intézetben csak egy év óta áll fenn s berendezése a legmodernebb. Egyszerre 20—30 növendék tanul, kik közül 6—6 főz együtt, de mindenkor csak egy-egy ételt. A növendék-csoportok naponkint más ételneműt készítenek, azonban soha sincsenek egy egész ebéd elkészítésével megbízva.

Két tanítónőtől nyernek kiképzést: az egyik a húsneműek, a másik pedig a tésztaételek készítését tanítja.

A növendékek kötelesek ott étkezni, a minek ára a tandíjba be van tudva. Kívülök előfizetők is nyerhetnek ellátást, de ezek legnagyobb része magából az intézeti tantestületből kerül ki.

Mindenki egyenruhát — fekér köténynt ujjakkal és főkötőt — visel és a derekára kötött lánczon ki-ki a legszükségesebb honyhaeszközöket magával hordja, s mint egyik különlegességet ki kell emelnem, hogy konyha-rongy helyett keztyűt használnak, a mi az eszközök mellett lóg.

Ezen kurzusra a jelentkezések száma oly nagy, hogy épen most tervezik a másodiknak berendezését hasonló felszereléssel.

*

A *lipcsei* «Carola-Verein» VI. szakosztálya az «Abend-Koch- und Haushaltungsschule für Lohnarbeiterinnen».

Czélja azon munkásnőket, a ki keresetökkel járulnak a család fentartásához, valamint azon, már felavatott anyátlan leánygyermekeit a munkásoknak, a kik atyjuknak és testvéreiknek háztartását kénytelenek vezetni, a nálok hiányzó azon ismeretekre megtanitani, a melyek a házi teendőknek önálló s lelkiismeretes végzésére szükségesek.

A tanitás csoportositva kiterjed minden házi gazdasági teendőre, ú. m. a tisztogatásra, főzésre, mosásra, kiszolgálásra stb.

A tanfolyam heti kétszeri oktatással, a mi hétfőn s szerdán 7—10 óra közt tart, 30 estére van megszabva.

A tandij, az ételeket is beleértve, havonkint 12 márka.

Szegény leánykák részére a királyné s az előljáróság néhány fél s egész ingyenes helyet adományoz.

*

Frankfurtban a «*Frauenbildungs-Verein*» (Hochstrasse 14. II.) három hónapra terjedő s naponkint tartandó előadásokkal berendezett tanfolyamban tanitja a főzést.

A fizetendő tandij 75 márka, beletudva az ebéd árát is.

E mellett nyáron befőzési tanfolyamot is rendez 10 márka tandijért.

Az iskola, melyet épen költözködés alatt láttam, már 25 év óta áll fenn s épen ezért sok elavult és régi szokás tapasztalható itt, a melynek kiküszöbölésén épen most fáradoznak.

Eddig a felmerült igényeknek nem igen voltak képesek megfelelni, mert rossz és szük helyiségben voltak; de az új helyiségeket már a modern követelményekre való tekintettel rendezik be.

*

Kölnben a J. B. Krebs magántanodát képező «Rheinische Kochschule» (Köln, Berlich 2 A.) nyújt kellő alkalmat az egyszerü polgári s finomabb úri háztartásban szükséges főzésnek és czukrászati ismereteknek elsajátitására.

A tanfolyam 2—3 hónapig tart s bármikor megkezdhető.

Az oktatásért, a melyet maga a tulajdonos vezet, az ebédet is beletudva, két hónapra 50 márkát kell fizetni. Azoknak pedig, a kik a pensiónba belépnek, mindent összevéve, havonkinti tandíja 50 márka.

A tulajdonos felelősséget vállal a jó kiképzésért.

E vállalatot az eddig ismertetett intézetekkel összehasonlitani nem igen lehet, mert míg a felsorolt intézetekben mindenkor csak nők étkezhetnek, itt bárki beléphet az étterembe, hol naponkint háromszor teritenek, ú. m. 12-től 1-ig, 1-től 2-ig és 2-től 3-ig s mert itt a növendék nemcsak bármikor beléphet, hanem a kurzust bármikor el is hagyhatja.

A növendékek, kik fel is szolgálhatnak, ha nekik tetszik, magától a tulajdonostól tanulnak, de a tanításnál, mert 100—150 egyénre számitanak naponkint, csakis az intézet érdekei dominálnak, minek igen természetes következménye az, hogy a főzni tanuló elsajátitja ugyan a főzés tudását, de nem nyer tiszta képet arról, hogy miképen kell eljárnia akkor, ha csak egy családról kénytelen gondoskodni, a mi meglehetősen hátrányos.

Az étkezés után a tulajdonos neje jár körül az asztaloknál s szedi be személyenkint a 80 fillért, a mibe az ebéd kerül.

*

Prágában a «*Deutsche Kochschule*»-t tanulmányoztam.

Itt csak a 16. életévöket elért leányokat veszik fel, ha belépésök előtt legalább 14 nappal jelentkeznek, a minek azonban a hónap első vagy 15. napjára kell esni.

Az előadásokat vagy három vagy egy hónapos tanfolyamokban lehet látogatni, sőt egyes leczkéket is adnak.

Az oktatás 8—12 óra közt tart, de ha nagyobb megrendelések vannak, a hallgatóknak délután is be kell járniok.

Az előre fizetendő tandij :

a három hónapos tanfolyamon ...	30 frt.
az egy hónapig tartón	15 «
az egyes leczkékért	1 «
s tizenkét leczkéért	10 «

Szegény növendékek bizonyos korlátozott számban, vagy havi 5 frt fizetése mellett, vagy teljesen díjtalanul vétetnek fel. Az előbbiek a servirozást és a könnyebb teendőket s az utóbbiak az összes előforduló munkákat kötelesek végezni.

A felvett növendékek száma itt 50-re is felmegy s négy tanítónőtől nyernek oktatást, a mire szép és tágas helyiségek állnak rendelkezésre.

Naponkint 100—120 női előfizetőnek főznek, s e czélra két konyha szolgál. Az egyikben a rendes ebéd számára készítik az étkeket, a másikban pedig a tésztaneműeket csinálják.

Ebédekre, vacsorára, estélyekre s lakodalmakra is elvállalnak megrendelést.

A növendékek csakis délelőtt kötelesek bejárni, vasárnaponkint és délutánokon is bemehetnek ugyan, de ekkor a tanítónők a cselédséggel látják el a teendőket.

A felügyeletet mindenkor egy egyleti hölgy gyakorolja, ki a következő nap étrendjének megállapításánál is közreműködik.

Hátránya az itteni oktatásnak ugyanaz, a mit a Krebs-féle intézetnél emeltem ki, bár az intézet iskolaszerű.

Budapest.

Özv. *Nendtvich Gusztávné.*

A M. D. E. UJVIDÉKEN.*

Igen tisztelt közgyűlés! Ha őszinte és meleg érzettel üdvözöltem Önöket a maihoz hasonló alkalmaknál, ha mindenkor nagy örömöt éreztem, valahányszor február 2-ához, halhatatlan Eötvösünk megdicsőülése emléknapjához kötött ünnepélyünkön végig nézhettem az Önök sorain, s mindegyikük arczán hódolatkifejezést láttam szíveinket eltöltő őrszellemünk iránt: mennyivel *több* örömérzet uralja *most egész valómat*, amidőn kisded egyesületünk életében egy bizonyos megállóponthoz értünk, s ezen megállópont is drága hazánk történetének kimagasló időszakába esik. Nemcsak egyszerű közgyűlésünket tartjuk meg ma, nemcsak kulturális fejlődésünk legnagyobb alakjai egyikének hódolunk a jelen alkalommal, hanem ünnepeljük egyúttal szerény mederben megindult, de most már erőteljesebb folyóvá kiszélesedett egyesületünk, a Mária Dorothea Egyesület ujvidéki Köre fennállásának 5 éves fordulóját, s ünnepeljük azt éppen millenáris ünnepségeink sorozatán.

Lélekemelő tudat az, mélyen tisztelt tagtársaim, végigtekinthetni egy *nagy* multon ; büszkeség tölti el minden igaz magyarnak szivét, ha elgondolja, hogy az a maroknyi nép, mely ezer évvel ezelőtt e haza tájaira jött, s itt vitézsége árán megszerezte a földet utódai számára, ez a maroknyi nép, daczolva a sok nehéz megpróbáltatással, ezer év alatt erős nemzetté fejlődött, olyanná, mely az európai nagyhatalmak előtt is számot tesz, s melyet kulturális és

* Közöljük ez elnöki beszámolót, hogy vidéki városokban élő tanítónőink lássák, miként lehet csekély eszközökkel nagy eredményeket érni el. *Szerk.*

társadalmi fejlett viszonyai miatt minden európai nemzet tiszteletben tart. S ha méltán fel is dobog szivünk az ezeréves mult dicső emlékeinek felidézésénél, — azért én nem kevésbbé igaz örömérzettel tekintek kicsiny körünk nem *ezeréves*, de *ötéves* multjára is, mert megvan a halandó emberben az a gyarlóság, hogy a rövid földi életben elérhető apróbb sikerek, miután hozzá, szivéhez és lelkéhez közel állók, épúgy tudják fellelkesíteni, mint a rég mult idők távolában elmosódó nagy események. A nagy idők nagy eseményeinek én nem voltam szemtanúja, tehát csak a kegyelet és a történeti igazságban vetett hitem az, ami emeli öntudatomat, — de kisded körünknek alakulását, azon motivumokat, melyek a megalakítást szükség képen demonstrálták, a küzdelmeket, melyek a fejlődést akadályozták, végül a közepes ugyan, de biztató eredményeket — mindezt ismerem nagyon jól, hiszen nem iratott a körről, vagy a kör által egy betű, amely nem az én kezeimen ment volna, — s ha megfontolom mindezeket, ha összehasonlítom az 1891. évi február 18-án tartott alakuló ülés és a mai közgyűlésnek külső képét: lehetetlen örömmel nem konstatálnom azt, hogy körünk öt éves múltjára is büszkék lehetünk.

Nem csekélység volt az, igen tisztelt közgyűlés, amire az a kisded csapat ezelőtt öt évvel vállalkozott. A nőemancipációnak sok ellensége van még most is, holott a jelenlegi társadalmi viszonyok egyenesen ráutalják, hogy a létért való küzdelemből, minden téren kivegye a nő is a maga részét. Ezen ellenszenv volt bizonyára az ok egyrészt, hogy az állami polgári leányiskola tanítótestülete által 1891 január 31-én az egyletté való alakulás okából kibocsátott lelkes felhívás hidegen hagyta a közönséget, miután attól félt talán, hogy valami a női rendeltetéssel ellenkező tudákos női egyesületet akarunk létesíteni, a hölgyeknek gondolat- s működéskörét megbolygatni, őket a családi körből kiragadva, holmi Molière-féle alakokká torzítani. Lehet az is, hogy a *kezdeményezők* nem imponáltak eléggé, mert sok ember csak a vagyon előtt tud meghajolni, s ott, ahol csupán szellemi erővel áll szemben, nem bizik a sikerben. A tanítónőkben igen sokan csak a kenyérkeresőt látják, s nem veszik észre, hogy számosat közülünk a tudományszomj, a hivatás

szeretete sarkalt a pályaválasztásra, ahol pedig ezen feltételek megvannak, ott megvan okvetlenül az intelligenczia, a szükséges erély azon munka *vezetésére* is, melyet czélul kitüztek. Bár ne volna akadály gördítve munkálkodásunk elé épen azok részéről, akiknek törekvéseink nemességét fel kellene ismerniök, és akiknek erkölcsi kötelessége volna a gyengébbet támogatni, védelmezni! Bizony nem egyszer kellett tapasztalnunk, hogy az elismerés szava helyett sarkastikus, sőt gúnyolódó megjegyzések tétettek a Mária Dorothea Egyesületről, s anélkül, hogy meggyőződést szereztek volna az illetők, érdemesek-e összejöveteleink arra az 1—2 órai idővesztegetésre, melyet gyűléseink látogatása miatt áldozatul hozniok kellett volna: egyhangulag kimondták bizonyos körökben, hogy tagjaink sorába nem lépnek. Pedig őszintén mondva, a komoly és tárgyias eszmecsere meg nem árthat még a legokosabbnak sem!

Mindezt egybevetve, a fejlődés bizony lassan indult. Egyesületünk megalakításakor beiratkozott 11 tag soká maradt ily páratlanul, mindannyian azonban igen buzgó terjesztői léven czélba vett eszméinknek, késznek nyilatkoztak a kitartó munkálkodásra, olvastak, referáltak, dolgoztak, — a várakozásnak pedig meg volt a maga gyümölcse, mert mindig több érdeklődő gyűlt körünkbe, kivált mikor a gyűléseken felolvasott dolgozatok a hallgatóknál élénk visszhangra találtak, avagy egy-egy jó ötlet vagy gondolat érdekes diskuzióra adott alkalmat.

Azon igyekeztünk főképen, hogy az anyák belássák, miként az a jelszó, mit zászlónkra irtunk s fennen lobogtattunk: a *nőnevelés*, a *nőképzés* jelszava, érdemes a megszívlelésre, mert hiszen őket még közelebbről érdekli mint bennünket, kik annak csak közvetett tényezői vagyunk, az ő leányaik boldogsága vagy boldogtalansága, s mindaz, ami ennek előidézője vagy okozója, az ő szíveiknek van irányítva, egyenesen. Idővel aztán munkakedvünket fokozta nagy mértékben az is, hogy városunk szeretett főispánjának müvelt lelkü neje, dr. Flatt Viktorné ő méltósága, tudomást szerezve egyletünk működéséről, s helyeselve az irányt, melyet követünk, elfogadta annak védnökségét, s szivesen jött gyűléseinkre. Ezen körülmény mindenesetre buzdítólag hatott többi tagjainkra

is, akik látva a szép példát, s intelligenciájuknál fogva felismerve nemes ambicziónkat, mind számosabban látogatták gyűléseinket, s kiki különös örömét találta abban, ha 1—2 új tagot jelenthetett be. Így történt, hogy a második év folyamán, 1892-ben, az egyesület tagjai közé léptek a helybeli jótékony nőegylet érdemes elnöknői, továbbá Ujvidék városának értelmiségéhez tartozó hölgyek legnagyobb része, sőt miután az erősebb nemnek kiválóbbjai is vettek alkalmat meggyőződést szerezni arról, hogy egyesületünk nem veszi bonczkés alá a napi s helyi ujdonságokat, nem bocsátkozik a toilette-kérdések megvitatásába, hanem egészen a komoly tárgyalás terén marad, anélkül azonban, hogy akadémiai tudós fejtegetésekkel fárasztaná hallgatóit, — azért lassankint kedvet kaptak ők is belépni az egyesületbe, — s bár gyűléseink tárgyai még sem tudják lekötni teljesen figyelmüket, mennyiben többnyire nőnevelésről folyik a szó, mégis szivesen látjuk őket tagjaink között, mert ha ismerkedés czéljából vagy jótékony czélból mulatságok rendezését veszszük tervbe, amit egyébként az anyaegyesület is megtesz, ilyenkor ők a rendezőség jobb keze, ők a végrehajtó közeg. S hogy mily hirben vannak a Mária Dorothea Egyesület ujvidéki köre által rendezett mulatságok, arról itt bővebben szólni is fölösleges, hiszen a jelenlevők szemei csillogásán is látom, mily kedves s feledhetetlen emlékeket idéztem fel sziveikben a Dorothea mulatságok puszta említésével is, minek volna tehát itt a dicsérgetés? A rendező és fáradozó fiatalság bizonyára szivesen beéri azon tapasztalattal, hogy az úgynevezett «ott voltak» most is lelkesednek, ha az általunk rendezett szellemes, kedélyes mulatságokról szólnak.

De térjünk vissza a tárgyhoz.

Az 1893. azaz III. társulati év kezdetén több bizalommal nézhettünk a jövőbe, mert az előző évben már 103-ra szaporodott fel a tagok száma, kik között több szerb- és németajku is volt, s akiknek kedvéért, hogy őket czéljainknak megnyerjük, elhatároztuk azt, hogy német nyelvű felolvasásoknak is adunk helyet, továbbá, hogy a német és franczia lapok nyomán tudomásul vett külföldi nőnevelési mozgalmakról német nyelven referálunk. Azt

hiszem itt teljesen ki van zárva annak a gyanunak még csak látszata is, hogy ezen határozatunkkal a germanizálásnak nyitottunk utat, hisz épen ezen eljárással czéloztunk szolgálatot tenni magyar törekvéseinknek, propagandát csinálni egy magyar egyesületnek. A német nyelvű előadások s referádák tartására egyik tanítónőtársunkat nyertünk meg így működő tagul, aki szivében ugyan magyar, de édes hazánk nyelvét nem beszéli folyékonyan, s azért máskülönben nem adhattunk volna tért tehetségeinek kifejtésére.

A III. társulati évben felszólítottuk továbbá a tagokat arra is, hogy aki akar, lépjen be a rendes tagok sorába azért, hogy körünk és az anyaegyesület között a kapocs annál erősebb legyen; így történt, hogy az eddig csak egyfajta tagok kétfelé oszoltak, 39-et jelenthettünk be mindjárt a központnak, míg 90 csak pártoló tag kivánt maradni.

A terv sikerült, a második évben, azaz 1894-ben 46 rendes tagunk volt, s ma már 58 a rendes tagok száma, akik után a köz pontba fizetett 50%-os tagdíj az anyaegyesület pénztárát gyarapítja. A folyó évben is 56 frtot küldtünk fel a központba, 2 rendes tag hátralékban maradván.

Tárgyam ugyan egy kissé messze vezetett, de a felsorolt adatokat szükségesnek találtam megemlíteni körünk öt éves történetében.

Az 1894. azaz IV. társulati évben látszólagos visszafejlődés mutatkozik; visszafejlődésnek azért mondom, mert ha az öt éves egyesületi élet statisztikai adatait nézzük, csakugyan úgy látszik, mint ha ez évben pangás állott volna be. A tagok száma 129-ről csak 131-re növekedett, gyűlést csak ötöt tartottunk, felolvasás csak kettő magyar, kettő német, összesen négy volt; aki azonban tudja, hogy ezen évbe esik a polgári leányiskolának új épületbe való vándorlása, hogy a tanévet szeptember 1-je helyett november 5-én, tehát több mint két hónappal később kezdtük, hogy ennélfogva kiszorultunk a hivatalos helyiségből s így gyűléseinket meg sem tarthattuk, ami a tagok érdeklődésére is volt visszahatással; mindezen okoknál fogva a stagnálás tényleg csak látszólagos volt, kényszerítő körülmények okán. Mindennek daczára két kimagasló

határozatunkról tehetek említést épen ez év keretéből; egyik az, hogy tüzetes tárgyalás alá vevén alapszabálytervezetünket, azt minden oldalról megfontolva, a központ elé terjesztettük, s miután ez a maga alapszabályaival szervezeti összefüggésbe hozta, felterjesztette megerősítés végett a magas kormányhoz, a honnan 1895. évi január 31-én történt megerősítési záradékkal ellátva, visszaérkezett. Az alapszabályoknak sokszorosítása és terjesztése azután 1895. azaz V. társulati évbe esett.

Második határozatunk pedig megváltoztatta gyűléseink külső képét, még pedig előnyösen azért, mert pedagógiai, s így a közönségre némelykor tán kissé unalmas színezetük nagy mértékben felélénkült az által, hogy fiatal tagjaink révén zenei és szavalati produkciókban gyönyörködhettünk. Eddigi szokás szerint ugyanis minden gyűlésen egy lapismertetés és egy dolgozat olvastatott fel: a lapismertetéseket azért tartottuk szükségesnek, hogy ennek nyomán tudomást szerezzünk a bel- és külföldi nőnevelési mozgalmakról; e czélból a referálást három csoportba osztottuk be: *népnevelés, felsőbb leánynevelés belföldön, felsőbb leánynevelés külföldön* czímén, a referálással megbizott tagtársak, névszerint Fizély Julia, Petrikné Anna és Weisz Berta, sokszor valóban élvezetes módon juttatták értésünkre a lapjaikban közzétett czikkek tartalmát. Önálló dolgozatok, amint azt a statisztikai adatok között már nyilvánosságra jutott sorozatból az igen tisztelt tagtársak már láthatták, szintén elég szép számmal s mondhatom érdekes tartalommal kerültek felolvasásra, de mi tagadás lenne, a tárgy legtöbbnyire nevelés-tanítás körül forogván, a gyűlés egyes látogatóira nézve némelykor mégis kevésbbé volt érdekes, bár mindenkor a legnagyobb figyelemmel s türelemmel hallgatták végig. Azonfelül közreműködőkben is szűkölködtünk, kivált a szóban levő évben, amikor mint tanítónőknek a rövidebbre szabott tanévben nagyon felszaporodott a dolgunk, majdnem lehetetlenség volt egy-egy önálló dolgozatot felmutatni. E kettős ok juttatta eszünkbe azon szerencsés gondolatot a művészetekhez fordulni, s ezen a téren keresni közreműködőket. Az elhatározást tett követte, hölgyeink szives örömest ajánlották fel tehetségeiket, eddigelé Korényscheck Dóra,

Pressburger Laura, Scoffo Katicza, Fischer Gizella kisasszonyok előadásait élvezhettük, s midőn készségükért az egyesület nevében köszönetemnek adok kifejezést, egyuttal reménylem, hogy úgy a nevezettek, mint esetleg még mások a jövőben sem tagadják meg szives támogatásukat.

Az előbb vázolttal szemben az 1895-ik, azaz a most lezáruló V. társulati év ismét tetemes erkölcsi emelkedést mutat. Gyűléseket ugyan ez évben sem tartottunk többet, mint az elmultban, mert az iskolaépület felszerelési hiányai, továbbá a folyó tanévben rendkívülien felszaporodott tanulószám okozta munka következtében nem voltunk abban a helyzetben, hogy gyűléseket nagyobb számmal összehívhattunk volna. Látszik általában, hogy túlságosan igénybevett tanítónők csak áldozatok árán lehetnek egy oly egyesületnek nemcsak vezetői, de hogy úgy fejezzem ki magamat, szellemi táplálói, a hol a munka összes terhe reájuk nehezedik. Igazi eklatáns eredményeket a kör mostani népszerűsége mellett is csak úgy lehetne bemutatni, ha a tisztikar városunk kiválóan képzett hölgyei közül volna összeállítható, de a tanítónők csak mint felolvasók szerepelnének, mert ha valaki idejének csak morzsáit áldozhatja a nemes eszmék oltárára, úgy az ott ápolt tűz bizony csak *pislogó mécses* lehet a *lobogó* és *messze világító fáklya* helyett!

Általános gyarapodásunkra mutat azonban a tagoknak nagyobb arányú felszaporodása, a mennyiben a folyó tanévben a szám 131-ről 150-re emelkedett; a régi létszámból kilépett négy tag, törültetett két tag, elköltözött hat tag, ezek ellenében 32 új tag lépett be, így a végeredmény 150 tag, közöttük 58 rendes és 92 pártoló, 124 nő és 26 férfi, ujvidéki 142, más vidéki nyolcz tag; a gyarapodás a multhoz képest, számokban kifejezve 15%.

Erkölcsi emelkedésünk bizonyítéka továbbá az is, hogy az eddig csak a passzivitás korlátain belül szemlélő férfitagok részben felkérésünkre, részben saját ajánlkozásuk folytán léptek a közreműködők sorompóiba, elismervén ezzel, hogy az egyesületet, mely eddig csak önerejéből tartotta fenn magát, pártolni, s ez által társadalmi nivóját emelni érdemes. Két évvel ezelőtt ugyan volt

alkalmunk már egy férfitagtársunk tollából egy fölötte érdekes előadást hallhatni, a mikor t. i. dr. Belehorszky János, körünk akkori buzgó titkára, «a magyar nő jogá»-val megismertetett bennünket, az elmult társulati év folyamán azonban többször is volt részünk ily tanulságos előadásban, nevezetesen a mult év márczius 24-én rendezett estély alkalmával Városy Tivadar úr, a helybeli kir. kath. főgimnázium nagytudományú igazgatója, érdekfeszítő modorban tárgyalta a nőkérdést, megvilágítva annak multját és jelenét; fejtegetéseivel teljesen lekötötte a nagyszámu jelenvoltak figyelmét, szivességével pedig őszinte hálára kötelezte az egyesület vezetőségét. A deczember 16-iki estélyen viszont Berceller Lipót építész-mérnök úr adott a kör tagjainak praktikus útbaigazításokat arról, miképen fűtsünk, világítsunk és szellőztessük lakásainkat; míg a mai ünnepélyes alkalommal dr. Nemes Sándor ügyvéd tagtársunk szellemes előadásában fogunk gyönyörködhetni.

Az estélyekről szólva, nem hagyhatom említés nélkül, hogy az első alkalommal az 1 frtos belépti jegyek mellett az összes bevétel 227 frt 30 kr. volt, mely összegben fölülfizetés czímén 64 frt 80 kr. szerepel; sajnos, hogy az ily estélyek rendezésénél a kiadások igen sokra mennek, így ez esetben is 166 frt 98 kr. volt a kiadás, azért a tiszta jövedelem aránylag mégis igen kevés, csak 60 frtot tudtunk küldeni arra a czélra, melyre szántuk, t. i. a Tanítónők budapesti Otthonja javára. Minthogy pedig a bevételből a kör pénztára nem kapott semmit, azért a fenti összegek nem is kerültek a folyó évi számadási rovatainkba, csupán a helyi lapokban és az anyaegyesület előtt számoltattak el. Második estélyünket az iskolában, s csak 20 kros belépti dijakkal rendezvén, a bevétel természetesen csekély volt, a 6 frt 60 kr. felülfizetéssel együtt 23 frt 60 krt tett ki, s mint a pénztárba befolyt, a többi bevételekkel együtt könyveltetett el.

Mindezen jelentésekből látható, hogy ha sokat kellett is küzdenünk, ha sok akadályt kellett is útunkból elhárítanunk, ha sok kicsinylő megjegyzés kísérte is törekvéseinket: azért mégis büszkén tekinthetünk vissza a multra, s reménynyel tekinthetünk a

biztató jövőbe. Tagjaink között vannak nem csupán fizetők, de olyanok is, kiknek társasága, kiknek érdeklődése, szives elismerése fentartja bennük is a lelkesedést, az ambicziót, s kiknek szellemi intelligenczája azonfelül, hogy önönmagát dicséri, a mennyiben a szellemi emelkedettség az embernek legkiválóbb tulajdona: de egyúttal biztos záloga annak, hogy Ujvidéken a M. D. Egyesület idővel még szebben fog felvirágzani, mert a nemes cselekedeteknek, ha lassan is, de biztosan akad követőjük, a nemes eszméknek idővel diadalra *kell* jutniok.

Hogy pedig e sokszor mostoha körülmények között sem csüggedtünk el, s nem követtük a brassóiak és pécsiek példáját, a kik körüket két évi fennállás után feloszlatták: annak oka részben az anyaegyesületnek bátorító, jóakaratú támogatásának is tuljdonítandó. Bármikor s bármily ügyben fordultunk ide, szives tanácsra, útbaigazításra találtunk mindig, az egyesület elnöksége és titkársága minden ügyünket szivesen felkarolta, törekvéseinket elismerte. Működésünk jóakaratú elbirálása legjobban látható azon jellemzéséből, melylyel a központi választmány a X. közgyűlésre beadott jelentésében a vidéki körök munkálkodását ismertette. Körünkről a következő sorokban emlékszik meg: «Az ujvidéki kör szellemi élete kicsinyben hasonmása a budapesti tanítónői szakosztálynak. A kör érdemes elnöke és a csekély számú működő tanítónők lelkesedése az egész város közönségét meghódították havi felolvasó üléseik látogatóinak. A nemzeti nőnevelési kérdések iránt széles körben, még az idegen ajkuaknál is érdeklődést tudtak kelteni. Bevételeiket csupán szellemi munkálkodások javára, különösen könyvek, hirlapok és szakfolyóiratok beszerzésére fordítják. Az anyaegyesülettel a legközvetlenebb érintkezésben állanak és minden egyesületi eseményről pontos tudósítást küldenek.

Az *ujvidéki kör egyike a legmintaszerűbben vezetett vidéki köröknek*, az anyaegyesület elismerését és köszönetét méltán nyilvánítja a kör elnökének N. A.-nak».

Egy tekintélyes testületnek ilyen hizelgő nyilatkozata, továbbá a közreműködő tagtársaknak soha nem lankadó, lelkes

munkakedve és szeretete, a tagok egy részének igazán meleg részvéte és kitartó érdeklődése, valóban örömmel és bizalommal töltötte el az én szivemet, gazdagon jutalmazta fáradozásomat. Nem is késem részemről is köszönetemnek kifejezést adni a város tanítónői karának, névszerint állami polgári leányiskoláink tanítónőinek: Bréger Adél, Fizély Julia, Petrikné Anna úrhölgyeknek, továbbá Weisz Berta és Wessely Aranka elemi iskolai tanítónőknek azon nemes buzgalmukért, melynél fogva gyűléseink lefolyását felolvasásaikkal érdekessé tenni igyekeztek; köszönetet mondok az összes tisztikarnak, a mely kedves feladatának ismerte a kör szellemi és anyagi ügyeit vezetni, s az egylet czéljait saját körükben ismertetve, tagok gyűjtése által a nőnevelési törekvéseknek hasznos szolgálatot tenni, köszönetet mondok a mulatságok rendezőinek is, a kik ismét azon igyekeztek, hogy a Mária Dorothea Egyesület czíme alatt rendezett társas összejövetelek kedélyességük és változatos műsoruk folytán a város és vidék előtt igazi nagy hirre tegyenek szert, a mi ügybuzgóságuknak sikerült is, s így közvetve ők is hozzájárultak egyletünk erkölcsi emeléséhez, végül köszönetemet nyilvánítom mindazon tagokkal szemben, kik akár gyűléseink szorgalmas látogatása, akár pedig tagok buzgó gyűjtése által a kör vezetőségét hálára kötelezték. Maradjanak mindannyian továbbra is Egyesületünk barátai, lelkesedjenek továbbra is velünk együtt azon szép eszmékért, melyek most még csak gyermekkorukat élik, s melyeknek teljes kifejlődése a jövő milleniumnak tartatik fenn. A nőnevelés kérdése napról-napra aktuálisabbá valik. Az új kor hajnalát máris jelzi az a tüneményszerű fény, mely a nagy kultuszminiszter nagy utódjának dolgozószobájából árad szét, s mely a nő szellemi képességeinek elismerését, a nő szellemi egyenjogusítását hirdeti. Mint örülhet megdicsőült őrszellemünk ott a szellemek hazájában, látva, hogy az ő lángoló emberszeretete jelenlegi hivatalutódjában szikrát gyujtva, nőnevelési eszméi mindinkább közelednek valósulás felé! Azt írta egyik költeményében, hogy «Eszméim győzedelme legyen emlékjelem», ezen emlékjelt valóban felállíthatjuk neki sziveinkben, mert eszméi teljes győzedelmét hirdeti az a ren-

delet, mely karácsonyi meglepetésül hozta a tudományos intézetek kapuinak megnyitását a mi számunkra is, meg van a lehetőség arra, hogy behatolva a tudományok, a bölcsészet, a gyógyászat titkaiba, e téren is érvényesíthetjük Istentől nyert tehetségeinket. S ha egyrészt sajnálnunk kell azt, hogy ezen kiváló rendelet mi ránk nézve kissé elkésve érkezett, a mennyiben bármennyire szeretnők is, mégsem vonulhatunk be az egyetem tantermeibe, vigasztaljuk magunkat legalább azzal, hogy a nőemanczipáczió ezen legújabb vívmányához bizonyos tekintetben *általunk* jutott a nagyközönség, mert mi, a közszolgálatban első ízben alkalmazottak, azon meggyőződésre vezettük az intéző köröket, hogy a női alkalmazhatóságba vetett bizalom és remény nem csalt, ép oly hasznavehető tagjai vagyunk a társadalomnak, mint az *erősebb* nem.

Nem sok, a mivel beszámoltunk, s mégis elég soknak látja az, a kinek tiszta fogalma van arról, mily rövid idő az öt év egy egyesület életében, s mily küzdelmekkel jár egy a miénkhez hasonló egyesületnek népszerűsítése, kivált még oly polyglott városban, minő Ujvidék. A figyelmes szemlélő tehát mindenesetre konstatálhatja, hogy az erkölcsi siker tekintetében meg lehetünk elégedve, csupán azt lehet sajnálni, hogy a jó példának nem igen akadnak követői, a vidék aránylag még igen kevéssé vesz részt az általános mozgalomban, úgylátszik, hogy különösen a kezdeményezés nehézségeitől riadnak vissza országszerte. Mindössze négy vidéki kör működik (Kolozsvárott, Fiume, Győr és Ujvidéken) s ezek is egymástól teljesen izolálva vannak, egymás ténykedéséről nem is tudnak, ha csak egy két szóval meg nem emlékezik rólunk hivatalos közlönyünk, a Nemzeti Nőnevelés, holott az egyesületi czél fontosságánál fogva sokkal erősebb kapocsnak kellene lenni az anyaegyesület és vidéki körök, nemkülönben kölcsönösen a vidéki körök között is.* Ezt a kapcsot az anyaegyesületnek jobban kellene preczizirozni, egyúttal szabályzatot alkotni, mely az egész hálózatot erős szervi egészszé forrasztja; azonkívül a Nemzeti Nőnevelésben

* A II. egyet. tanügyi kongresszus kedvező alkalmat fog erre szolgáltatni. *Szerk.*

állandó rovatot kellene nyitni * a M. D. Egyesületi működés számára, a hol hónapról-hónapra minden egyes körnek *kötelessége* volna beszámolni minden foganatosított munkáról s a honnan az érdeklődő az egésznek tervszerű munkálkodását is szemlélhetné, végül a rovat vezetésével bizonyos tiszteletdíj mellett valamely budapesti buzgó tanítónőt kellene megbízni, nehogy a teher a különben is eléggé elfoglalt szerkesztőre essék. Így rendezve a központ és fiókok közötti viszonyt, továbbá *egész erővel* törekedvén azon, hogy vidéki körök *minden nagyobb vidéki városban* s különösen ott keletkezzenek, a hol *a tanítónői intézménynek mintegy góczpontjai vannak:* idők folytán a Mária Dorothea Egyesület valóban az ország legtekintélyesebb egyletévé lehet, olyanná, mely bizonyos fokig még a közéletet is irányíthatja, társadalmi viszonyunkat átalakíthatja, mert hiszen köztudomásu dolog, hogy a női befolyás hatalmasabb, mintsem azt akárki első pillanatra gondolná. Én *bizom* a jövőben, a legszebb perspektiva tárul lelki szemeim elé, csak kitartással, nemes buzgalommal és lelkesedéssel járjuk azt az ösvényt, melyen elindultunk. S ha ezzel édes szeretett hazánknak tehetünk szolgálatot, úgy e tudat leggazdagabban jutalmazza bármily nehéz küzdelmeinket! Fel tehát szeretett tagtársaim új lelkesedéssel új munkára, a Teremtő és a Szellem ereje legyen velünk!

Ujvidék, 896 február 2-án. *Nemessányi Adél.*

* A rovat nyitva van; de tudósítás ritkán és elkésve érkezik. *Szerk.*

A NŐK OKTATÁSA AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN.*

(Első közlemény.)

I. Elemi- és középoktatás.

A nők felsőbb oktatásának kérdése hazánkban is napirendre került, mióta Dr. Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszterünk Ő Felsége elhatározását kieszközölte, hogy — bizonyos feltételek mellett — nő tanulók egyetemeinkre is bebocsáttassanak. A megoldásnak ez a módja azonban, felszínre hozta nemcsak a nők felsőbb oktatásának *miként jét*, hanem magának a nőnevelés *egész rendszerének* kérdését, és pedig annak legalsóbb fokozatától egészen a legmagasabbig; mert világos, hogy a magasabb fokú nőnevelés a valóságban csak úgy érvényesülhet, ha azzal kapcsolatban a nőknek a felsőbb oktatásra való kellő előkészítéséről is gondoskodunk. A házépítést nem lehet a tetejével kezdeni s a nők jogkörének azzal való kiszélesítése, hogy az egyetemekre is beléphetnek, csupán illuzórius értékű marad addig, a míg az odavezető fundamentum s a kellő lépcsőzet hiányzik.

Ily körülmények között, azt hiszem, érdekkel bírhat t. hallgatóim előtt, ha — legalább vázlatosan — egy oly ország nőnevelésének a rendszerét akarom megismertetni — és pedig e rendszernek minden fokozatát a legalacsonyabbtól a legmagasabbig — a mely ország, ez idő szerint, a nőnevelés terén a világ összes országai között a legelőhaladottabb, s a mely ország ez irányban a liberális gondolkozás és elfogulatlanság zászlaját a legmagasabban lobogtatja. Értem ez ország alatt az amerikai Egyesült-Államokat.

Az amerikai Egyesült-Államokban — vagy a mint röviden csak nevezni szokták, Amerikában — a magasabb nőnevelés

* A «Szabad Lyceum»-ban tartott előadás.

kérdése már nem megoldandó probléma, hanem az egy tényleg megoldott s jól ismert valóság, mely a mennyire ismeretes, ép annyira kivánatos is s az ottani közszükségletnek megfelelő.

A föld kerekségén a nő seholsem foglal el a társadalomban oly magas állást, mint Amerikában; sehol sincsenek a nőnek a neveléshez való természetes jogai oly készségesen s szívesen elismerve, mint ugyanott s sehol sincsenek az iskolázásnak annyi ágazatai nyitva a női tehetség művelésére, mint ez országban s a mi a legfőbb sehol sincs a nőnek oly szabad tere s annyi kilátása, hogy liberális nevelésének előnyeit élvezhesse, vagyis, hogy képzettségének megfelelő állást kaphasson, mint az amerikai Egyesült-Államokban. A magasabb nőnevelés megalapításában s annak a legszabadelvűbb elvek szerint való továbbfejlesztésében Amerika volt a kezdeményező s ez irányban — a földkerekség összes országai között — még mai napig is Amerika viszi a vezérszerepet.

Ha tehát, a nőnevelés kérdésének minden irányú megoldásával, mi is komolyan akarunk foglalkozni, jól teszszük, ha a megoldást elősegítő ismeretek gyűjtése végett azon országhoz fordulunk, a melyben erre vonatkozólag már kész tényeket s tapasztalati eredményeket találhatunk. Egy «*szemernyi tapasztalás többet ér egy font okoskodásnál*» mondja egy angol közmondás, s ha valahol, úgy, épen a nőnevelés kérdésének megoldásánál szükséges, hogy tapasztalati tényekre támaszkodjunk, s hogy vessük félre magunktól ama évszázados, elfogult bölcseséget, mely a *priori* döntő itéletet mond s a nők a felsőbb tanulmányokra alkalmatlannak s képtelennek mondja, a nélkül, hogy ez itélet igazságát kellő számú nyomós tapasztalatokkal támogatni szükségesnek tartaná. Pedig a nevelés terén is, csak úgy mondhatunk valamely új rendszer értéke fölött alapos s igazságos itéletet, ha azt a természettudományi vizsgálódás módszere szerint, kisérletileg kipróbáljuk.

Mikor Amerikában a nők felsőbb oktatásának kérdése szóba került, az amerikaiak bizony nem fordultak semmiféle filozófiához tanácsadásért, megtudni, valjon képes-e, nem-e a nő a közép- és felső iskolai tanulmányokra; hanem azt mondták, «*meg kell kisérleni majd dönt a tapasztalás*». Szerencséjükre, ők új hazájuk

megalapításakor s annak kifejlesztése közben, az európai hagyományoktól jórészt megszabadultak s később is, Amerikának távoli, majdnem isolált fekvése megóvta őket az európai gondolkozás nyomásától s így bátran fogtak hozzá olyan társadalmi kérdések gyakorlati megoldásához, melyek fölött az európai társadalom még mindig csak elmélkedik s okoskodik.

Európában a nőnevelés ügye, Amerikának ez irányban tett haladásához képest, eddig csak nagyon lassú léptekkel haladt előre. Mind a mellett már a kontinensnek majdnem minden állama tett több-kevesebb engedményt, a felsőbb fokú nőnevelés javára s sajátságos, ámbár megmagyarázható jelenség, hogy a felsőbb fokú nőnevelés terén, a földkerekség összes művelt államai között leghátrább áll, ez idő szerint, az elméleti nevelésnek s az abstract filozófiának hazája: Németország s legelől áll a gyakorlatias gondolkozás hazája: Amerika s e tekintetben mindjárt utána következik a szint oly praktikus gondolkozásu Anglia. Németországban — úgy látszik — a közvélemény, a tudós világ, a kormány, egyaránt makacsul ragaszkodnak régi előítéleteikhez; alkalom adtán felsorolják a magasabb nőnevelés káros eredményeinek *előzetesen elképzelt* hosszú listáját s eszükbe sem látszik jutni, hogy az üres okoskodás helyett jobb lenne tapasztalatok gyűjtése végett oda menni, a hol a felsőbb fokú nőnevelésnek *állítólagos* káros következményeit alkalom lenne a valóságban is föltalálni.

Szeretett hazánk — épúgy, mint Amerika — szintén mentes a felsőbb fokú nőnevelést gátló tradicziótól s ha néha itt-ott nálunk is hallatszanak hangok az ellenkező táborból, az csak azt bizonyítja, hogy a német szellem és kultura befolyása nálunk még mindig számosaknál képes szellemi rövidlátást eredményezni, a honnét aztán ők minden dolgot csak a Németországban divatos felfogás szemüvegén át tekintenek. Örömmel s büszkeséggel kell azonban elismernünk, hogy hazánk művelt közönségének túlnyomó része igazi hagyományos magyar lovagiassággal és liberalitással üdvözölte közoktatásügyi miniszterünk kezdeményezését s én meg vagyok győződve, hogy Magyarország a nőnevelés terén nem sok idő mulva oly fáklya lesz, honnét Európára is fény fog áradni.

A napirenden levő kérdés *gyakorlati megoldásához* néhány tapasztalati adat megismertetésével akarok ezuttal hozzájárulni; oly tapasztalati adatokkal, melyeket az 1891—93-iki években tett, vagyis teljes két évig tartó amerikai tanulmányutam alatt személyesen gyűjtöttem össze.

Eme tanulmányutam alatt — a nmélt. közokt. miniszterium megtisztelő megbizásából — kizárólagos feladatom volt az amerikai iskolaügy tanulmányozása. S e czélból beutaztam az Egyesült Államok legjelentékenyebb városait s ezekben több száz tanintézetet látogattam meg, és pedig az iskolák minden fajtáját és minden fokozatát; elkezdve a gyermekkertektől föl egészen az egyetemekig s mindenféle szakiskolákig.

Ez iskolalátogatásaim közben hamar jöttem arra a tapasztalatra, hogy az amerikai iskolázásnak legsajátságosabb s az idegen szemlélőre nézve a legérdekesebb tulajdonsága az ott honos *nőnevelés* s különösen annak viszonya a férfitanulók neveléséhez. S végűl, összes iskolalátogatásaim közben szerzett tapasztalataim eredménye gyanánt, az a meggyőződés érlelődött meg bennem, hogy a *felsőbb fokú nőnevelés önálló probléma gyanánt nem oldható meg sikeresen; hanem csak úgy, ha azt a férfitanulók jelenleg divó nevelésének teljes reformálásával s átalakításával egyidejüleg s azzal párhuzamosan igyekszünk megalapítani.* Szóval, a felsőbb fokú nőnevelés sikere érdekében reformálnunk kell mind a jelenlegi fiú-, mind pedig a leány-iskolákat s oly módon, hogy ez a reform mind a két nembeli tanuló ifjuságnak javára váljon. Miben álljon ez a kettős reform? — erre nem adom meg mindjárt a feleletet, hanem elmondom előbb vázlatosan az amerikai iskolázás rendszerét s a rendszer tanulmányozása közben szerzett benyomásaimat.

Az amerikai iskolázás legalsóbb foka a Fröbel-rendszerü *gyermekkertekkel* kezdődik. Az amerikaiak ugyanis rendkivül kedvelik a gyermekkerteket s azok ott nem úgy szórványosan s esetlegesen fordulnak elő, mint nálunk, hanem a nagyobb városok jelentékeny részében közköltségen fentartva, a nyilvános iskolarendszernek *rendes kiegészítő részét* s annak legalsó fokozatát ké-

pezik. Bostonban, Philadelphiában, Washingtonban, St. Louisban a legtöbb rendes nyilvános elemi iskolával kapcsolatban ott van a gyermekkert is, melyben a tanulók az elemi iskolába való belépésük előtt 4—6 éves korukig tanulnak.

Ez alkalommal nem bocsátkozom a gyermekkertek működésének ismertetésébe — az egyébiránt nagyon hasonlít a nálunk is létező gyermekkertekéhez — s csak annyit akarok felőlük megemlíteni, a mennyi jelen tárgyunkhoz tartozik; nevezetesen, hogy e gyermekkertekben általában a *vegyes nevelés* divik vagyis, hogy a fiúcskák s lánykák azokban mindig együtt taníttatnak; a mint az különben a hazai gyermekkertekben s óvodákban is általában szokásos. Továbbá, az amerikai gyermekkertekben a vezetést *kizárólag csak nőtanítók* teljesitik.

A gyermekkert fölötti fokozat az amerikai iskolarendszerben az *elemi nevelés* (primary education) fokozata. Ez a fokozat azonban időtartamra s a tananyag terjedelmére nézve nem azonos a mi elemi iskolánkkal. Mindenek előtt az amerikai elemi iskolázás hossza a különböző városokban igen változó s az lehet 7—8—9—10 éves hosszú; a legtöbbször azonban 8 éves tanfolyamú s ilyenkor annak 4 alsó osztálya képezi a tulajdonképeni *elemi iskolát (primary school)* s a 4 felső osztály megfelel a mi középiskolánk, a gymn. vagy reáliskola 4 alsó osztályának s ezt a fokozatot *nyelvtani iskolának (grammar school)* szokták nevezni. Az ilyen 8 osztályos elemi iskola két szakasza azonban az iskolaigazgatás dolgában nincs egymástól elválasztva, hanem mind a két szakasz t. i. primary és grammar fokozatok rendesen ugyanazon épületben vannak elhelyezve s ugyanazon igazgató és tantestület vezetése alatt állnak.

A 8 éves elemi iskolából a tanulók az ú. n. *fő-iskolába (high school)* mennek, melynek a tanfolyama ismét rendesen 4 év s így ez, iskolai rang tekintetében, megfelel a mi középiskoláink 4 felső osztályának. A 4 primary-, 4 grammar- és 4 high school osztály együttvéve időszerint tehát 12 évet, vagyis ép oly hosszú tanfolyamat képviselnek, mint nálunk a 4 éves elemi iskola s a 8 éves középiskola — gymnázium vagy reáliskola — együttvéve.

E 12 éves tanfolyam rendszerében ránk nézve a legérdeke-

sebb jelenség — a mi azonban egyúttal minden európai látogatóra a legszokatlanabb s figyelmét a legjobban költi fel — az, hogy e tanfolyam mindhárom fokozatában, vagyis a primary-, grammar- és high school mindegyikében a fiú- és leánytanulók végiglen együtt tanulnak; vagyis, az *a vegyes oktatás*, mely a gyermekkertben kezdődött meg, itt *folytatódik az iskolázás minden fokozatán át.*

S a tantermekben a fiú- és leánytanulók koránt sincsenek csoportok szerint elválasztva, hanem össze-vissza ülnek, úgy, a mint a tanító épen czélszerűnek látta elrendezni őket s csakis a high schoolban szokásos, hogy a leányok az első padokban ülnek s a fiúk a hátsó padokban vannak csoportosítva. A padok azonban sohasem a nálunk szokásos hosszú padok, de még csak kettős padok sem, hanem minden tanulónak külön székje van kis asztalkával, mely berendezés a tanteremben kivánatos fegyelem s kellő magaviselet szempontjából fölötte előnyös; mivel a tanulók egymástól távolabb ülvén, egymással nem oly könnyen érintkezhetnek s beszélgethetnek. Természetesen, az ilyen padrendszer mellett jóval kevesebb tanulót lehet valamely tanteremben elhelyezni, mint a hosszú vagy kettős ülésű padokkal; de az amerikai iskolák úgyis rendkívül óvakodnak a zsúfoltságtól s az ottani iskolákban egy tanteremben a legalsó osztályokban sem szokott több lenni 36—40 tanulónál; a legtöbb, a mit én láttam, 50 tanuló volt egy teremben.

Lássuk tehát, hogyan felelnek meg az ilyen vegyes oktatású iskolák az iskola feladatainak t. i., 1. Milyen a fegyelem s a rend az iskolákban s ezzel kapcsolatban, milyen az iskola morális hatása a tanulókra? 2. Milyen a tanulók egészségi állapota s különösen, hogy a vegyes oktatás nem-e káros a leánytanulók egészségére? 3. Milyen a tanulmányi eredmény a fiú- és leánytanulókra nézve?

Igyekezni fogok e kérdésekre a következőkben röviden, de lehetőleg alapos és igazságos választ adni.

A mi az iskolai fegyelem és rend kérdését illeti, én több száz vegyes nevelésű iskolában szerzett tapasztalataim alapján azt

állíthatom, hogy e vegyes nevelésű iskolákban a leczkék alatt, azonkívül az óraközökben az épület folyosóin vagy annak egyéb részeiben mindig oly példás fegyelem, illedelmes csend és rend uralkodik, mit én nem győztem eléggé csodálni s hozzátehetem, irigyelni. A tanulók önuralma, komolysága s a leczkék iránt való odaadó figyelme, annak, a ki a mi tanulóinknak e tulajdonságokban való meglehetős fogyatékosságához szokott hozzá, egyszerűen bámulatos s majdnem érthetetlen. Ha pl. engem leczke közben vezettek is be valamely tanterembe, még a legalsó elemi osztályokban sem tapasztaltam soha, hogy belépésem bármi feltünést vagy zavart is okozott volna. Az üdvözlés ilyenkor nem szokásos s a tanulók figyelme s kiváncsisága csöppet sem látszott az idegen látogatóval törődni. Ők különben az ilyen látogatásokhoz jobban is vannak szokva, mint a mi tanulóink, mert ott az ilyen iskolalátogatás a szülők s tanférfiak részéről nagyon gyakori. Azonfelül, ha az amerikai tanulók fegyelmezettségét s az iskolában való korrekt magaviseletüket, a mi tanulóinkéval össze akarjuk hasonlítani, azt sem szabad felednünk, hogy, sajnos ugyan, de igaz, e tekintetben a mi tanulóifjuságunk nemcsak az amerikai ifjusággal szemben, de általában a nyugateurópai tanulóifjusággal szemben még jelentékeny hátrányban van, a miben azonban korántsem iskoláink tökéletlensége, hanem inkább a társadalmunkban még nem oly általános illemérzék s rendszeretet s különösen a tanulóinknál még igen fogyatékos *iskolaszeretet* a hibás.

Mind az által, az amerikai vegyes iskolákban tapasztalható páratlanul példás magaviselet csak részben tulajdonítható az amerikai kedvező társadalmi viszonyok eredményének s az másrészt, egyfelől az ottani iskolákban nagyobb számban működő *nőtanítók speciális nevelői hatásának* s különösen pedig a *vegyes nevelés* hatásának, vagyis a fiúk- és leányok együttes oktatásának tulajdonítható.

Már maga a nőtanítók jelenléte s azok finom, gyöngéd bánásmódja enyhítőleg, szelidítőleg hat a fiúk természeti nyerseségére; de még inkább a leánytanulók folytonos jelenléte, kik a fiúknak

már a gyermekkerttől vagy legalább az elemi iskola első osztályától kezdve rendes iskolatársaik.

A vegyes oktatás azonban jótékony hatással van nemcsak a fiúk, hanem a leányok nevelésére is egyaránt; és pedig jótékony hatással van mindkét nembeli tanulóifjuságnál azok egész gondolkozására, jellemükre, erkölcsi felfogásukra s szellemi munkásságukra is.

Ugyanis, a leányok jelenléte illedelmes, mérsékelt magaviseletre ösztönzi a fiúkat, gyöngédebbé, szerényebbé, szelidebbé formálja őket, de egyúttal serkenti ambicziójukat s munkásságukat, hogy a gyengébbnek mondott leányok mellett tanulás dolgában hátra ne maradjanak. Másrészről meg a fiúk jelenléte bátrabbakká önállóbbakká teszi a leányokat; hasonlóképen serkentve lesz az ő ambicziójuk s munkásságuk is s a fiúkkal való szellemi verseny kétségtelenül jelentékenyen mozdítja elő a leánytanulók szellemi erejének tökéletesebb kifejlődését.

Iskolalátogatásaim közben különösen iparkodtam e vegyes oktatású iskolákban megfigyelni a fiú- és leánytanulók egymás iránt való viselkedését s azoknak egymáshoz való kölcsönös viszonyát. Ez észleléseimre különösen kedvező volt az alkalom a rajztermekben, hol a tanulók szabadabban, fesztelenebbül mozognak s még inkább a fizikai és chemiai laboratoriumokban, hol azok együttesen végeznek fizikai és chemiai kisérleteket. A high school laboratoriumokban 16—18 éves leányok s hasonló korú fiúk sokszor órákig, egymás szomszédságában, közös dolgozó asztaloknál teljesítenek mindenféle fizikai és chemiai munkálatokat. Valóban árgus szemekkel figyeltem e helyeken a szokatlan látványt; de mondhatom, soha még csak jelét sem tapasztaltam annak, hogy a két nembeli tanulók között más, mint udvarias, de egyébiránt hideg és közönyös érintkezési mód léteznék. Pedig, hát, néha veszedelmesen csinos leányok munkálkodtak fiú kollegáik szomszédságában, hanem azért ez a szomszédság egyik félre sem látszott különös vonzóerővel birni. Sőt ellenkezőleg inkább azt tapasztaltam, hogy a fiúk restségre való hajlandósága sokszor nagyobb, mint a leánykollegáik iránt köteles udvariasságuk s az őket illető teendőket is néha mintegy

kárörömmel engedik át leánykollegáik versenyző buzgalmának. Pl. a washingtoni high school chemiai laboratoriumában egyszer tanuja voltam, mikor több leány- és fiútanuló körülállt egy nagy porczellántálat, melyben valami folyadékot melegítettek. Hogy-hogy nem, a tál egyszerre földült s a savas folyadék az asztalon s a padlóra szerteömlött; nosza, a leányok sem voltak restek, hanem előkapott mindegyik egy törlőruhát s egész buzgósággal láttak hozzá a kiömlött folyadék feltöréséhez, míg a fiúk félreállva, mosolyogva szemlélték leánykollegáik buzgólkodását. Ugyanekkor nem tudtam megállni, hogy meg ne kérdezzem az egyik fiatal leányt, hogy neki oly szép, finom keze van, nem-e félti, hogy a savas folyadék megárt neki? A leány forgatta, nézegette kezéit s aztán duzzogva mondta: «nekem nincs szép kezem; csak olyan van, mint a többi leánynak!» Hja! az amerikai leány nem szereti a czifra bókokat s ha valaki azzal próbál náluk szerencsét, csak azt vágják szemébe «chestunt»; a mi ugyan magyarul «gesztenyé»-t jelent, de szabadon fordítva annyit tenne, mint «ostobasság».

A vegyes oktatású iskolákban szokásos rendtartás köréből megemlítem, hogy az óraközti szünidők alatti időtöltés czéljaira a fiúknak és leányoknak külön-külön játszótermeik vannak s a két nembeli tanulóságnak szigorúan tiltva van egymás játszótermeit látogatni; továbbá a folyosókon tiltva van a fiúknak és leányoknak az együtt sétálás, úgyszinte, hogy iskola végével az utczán a fiútanulók leánykollegáikat hazakisérjék. Azonban eme szabályok sem minden iskolában egyformán szigorúak s voltam olyan high schoolban is, a hol a fiúknak s leányoknak meg van engedve a folyosókon való együttes sétálás, de azért még sem tapasztaltam, hogy az valami nagyon divatozott volna. Erre vonatkozólag az illető intézetek tanáraitól azt a magyarázatot kaptam, hogy a fiú- és leánytanulók közötti társalkodás mérvét legjobban maguknak a tanulóknak józan mérséklete korlátozza; mindegyik nembeli tanuló tudatával van annak, hogy a *kaczérkodó barátkozás* («flirtation») első sorban tanulmányuk eredményét koczkáztatja s ezért, a kinél a flirtation-re való hajlandóságot észreveszik, azt mind a fiúk, mind a leányok gúnyjaikkal ostorozzák, az illető

magaviselete közbeszéd tárgyává lesz s az a tanároknak, szülőknek s mindenkinek tudomására jut s így maguk a tanulók egymás korrekt magaviseletének a legszigorubb ellenőrzői s büntetői.

Amerikai tanítók állítása szerint azonban, az iskolai kaczérságra való hajlandóság még legenyhébb formájában is rendkivül ritka s a vegyes oktatású iskolában a körülmények annak kifejlődésére fölötte kedvezőtlenek is — bár az ember az első pillanatban az ellenkezőt volna hajlandó hinni — mert, a kora gyermekkortól kezdett folytonos együttlét s a mindennapi iskolai élet prózai érintkezései közben, a két nembeli tanuló ifjuság annyira megszokja egymást s annyira ismerik egymás gyarlóságait s különösen egymás szellemi előnyeit vagy fogyatkozásait, hogy náluk az az élénk fantázia, mely az egymástól távoltartott mindkét nembeli serdülő ifjuság érzelmeit uralni szokta s azok munkaerejét sorvasztja s gyakran egészen leigázza — teljesen ismeretlen. A romantikus hajlamok s ideálok helyébe itt a józan itélet férkőzik s ez nem hagyja magát könnyen tetszetős külsőségek által tévútra vezetni. A fiú- és leánytanulók testvérek gyanánt növekednek föl egymás mellett, tisztelik, becsülik egymást, rokonszenveznek is egymással; de ez a rokonszenv csak a tiszta, józan barátság érzete s nem a sexuális hajlamok vonzódása, melyet a magány s a másik nemtől való távollét szokott a legerősebben kifejleszteni. William *Harnis*, hirneves amerikai pedagógus, azt mondja: «Ha kivánatos, hogy a korai szerelmi kalandok megakadályoztassanak, úgy, a tapasztalásból bebizonyult, hogy erre a czélra legjobb, ha a két nembeli serdülő ifjuságot a szellemi verseny terén közösen neveljük.»

Budapest. *Krécsy Béla.*

NÖNEVELÉSI SZEMLE.

Dr. Wlassics Gyula beszéde. A vall. és közoktatásügyi miniszter február 8-án a költségvetési vita alkalmából nagyszabású beszédet tartott, melyben a közoktatásügy legfontosabb kérdéseire nézve nyilatkozott. Folyóiratunk terjedelme nem engedi meg az egész, programmszerű beszéd közzétételét. Azon kérdésekre vonatkozó nyilatkozatokat azonban, melyek olvasóinkat közelebbről érdeklik, szószerint adjuk a következőkben:

«*A nők egyetemi képzését illetőleg* távol állok attól, hogy itt akadémiai diskusszióba bocsátkozzam; azt hiszem, a képviselő urak mindegyike e kérdés pro- és kontra érveivel sokat foglalkozott. De egyet ki kell jelentenem, hogy a két egyetemhez intézett rendeletemben álláspontomat igen határozottan, minden félreértést kikerülőleg preciziroztam, mikor előadtam, mi okból határoztam el magamat erre. Azt tartottam ugyanis helytelennek és méltánytalannak, hogy a nőket in principio zárjuk ki a tudományos pályára bocsátásból s azt mondjuk, hogy a nő a tudományos pályára in princzipio nem való. Ezt igazán méltánytalannak tartom, de távol van tőlem, hogy úgynevezett konkurrenciát organizáljak, hogy tehát azt a leánygyermeket már 10 éves korában neveljem arra, hogy leánygymnáziumokat állítsak a fiugymnáziumok mellé, hanem az volt a czélom, hogy az arra való és képes nő ne legyen kizárva a tudományos pályától és ezt határozottan praeczizíroztam rendeletemben, mert azt gondoltam, hogy egy merész eszmével — mert hisz az eszme kétségtelenül merész — csak úgy arathatunk diadalt, ha a végrehajtásban a legnagyobb mérsékletet, körültekintést és gondosságot követjük.

Első sorban az a czélom, hogy miután a magasabb leányiskolák és tanítónő-képezdék tanárnőinek azzal a képesítettségével, a melylyel ma rendelkeznek, a jövő szervezet keretében alig elégedhetünk meg, tehát ha azt akarjuk, hogy a magasabb képesítettségű leányiskolák tanítónői magasabb képesítettséget nyerjenek, legczélszerűbb a filozófiai karon való hallgatás s így fogunk megfelelő tanárnőket kapni. Megmondottam azt is, hogy fiugymnáziumokban természetesen nem alkalmazhatom, egy szóval, a leghatározottabban preciziroztam álláspontomat, ez nem nőemanczipácziő, ez csupán csak a nők tudományos emanczipácziója. Világosan megmondtam én is, hogy a nő igaz hivatását a családban találom, de azért nem akarom elzárni azt, a ki családhoz nem

juthat, de különben szellemi képességei arra valóban neki ezt a jogot megadják, hogy tudományosan kiképezze magát s magának állást biztosítson. Ez volt az alapelv, a vezérgondolat és ily mérsékelt végrehajtása e nagy, és elismerem merész eszmének azt hiszem, csak előnyére fog válni a magyar közművelődés ügyének.

A mi a tankönyvek készítését illeti, melyekre ha jól emlékszem, Madarász képviselő úr is kiterjeszkedett, az határozottan javult és bátor vagyok annyit mondani, hogy a mi igen sok kifogásra adott okot t. képviselőtársaim részéről is, hogy t. i. a tankönyvbirálatot a közoktatásügyi tanács eszközölte, azt én már megszüntettem, a közoktatási tanács már nem foglalkozik többé tankönyvbirálattal, hanem az egyéni felelősség elvére alapítva fogom a tankönyvbirálati rendszert behozni, úgy, hogy a birálatok nyilvánosságra hozassanak és hozzá lehessen szólni, helyes-e vagy sem a birálat s a tankönyv birálatát minden kollegiális elintézés alól kiveszem s egyéni felelősség alá hozom, a mennyiben az illető tudós kezébe jön a tankönyv, a ki azt megvizsgálja.

Tankönyvek iratásáról is gondoskodtunk, különösen a nemzetiségi vidékeken a nemzetiségi tannyelvü iskolák számára, mivel valamelyik képviselőtársam, legutóbb Madarász képviselőtársam felhozta, hogy azok részére nincsenek kellő tankönyvek. Erre nézve mondhatom, hogy egy pár jó tankönyv már van forgalomban, s ezeket a nemzetiségi iskolák már el is fogadták.

Áttérek most, t. ház, a népnevelés kérdésére. (Halljuk! Halljuk!) A népoktatási törvény revizióját méltóztattak felhozni. A tavalyi költségvetés tárgyalása alkalmával mondottam, hogy foglalkozni kivánok a népoktatási törvény revíziójával; most is mondhatom, hogy az előmunkálatok folyamatban is vannak, de méltóztassanak elhinni, hogy az igen nehéz és igen nagy kérdés, úgy hogy most az egyházpolitikai küzdelmek után nem tartanám czélszerűnek egy nagy népoktatási vitát ismét felzúdítani e kérdésben, mert habár az exkluziv államosítást én nem is fogadom el, de a felekezeti érzékenység még kisebb üdvös reformokat is felizgatott időben félreértene és visszautasítana. Tanulmányaim közben azonban arra a meggyőződésre jutok, hogy valószinüleg lehet a legégetőbb dolgokon novelláris úton segíteni, már különösen azzal is, hogy a polgári iskolákat kiveszem e keretből s külön óhajtom szabályozni. Erre elhatároztam magam, mert addig alig várhat a polgári iskolák reformja, míg általános uj népoktatási törvényünk lesz.

Nem zárkózom el a népoktatási törvények novelláris megváltoztatásától, s itt bátorkodom a t. ház figyelmébe ajánlani, hogy meggyőződésem szerint csaknem tarthatatlan az, hogy államellenes üzelmek miatt az államnak nincs nagyobb ingerencziája a felekezeti iskolák tanítói ellen indítandó fegyelmi eljárásra. (Általános élénk helyeslés.) Őszintén kimondom és leszámolok azzal, a mit mondok, hogy vannak egyházi főhatóságok, a melyeket 15—16-szor megsürgettem, de még választ sem adtak oly esetekben, a midőn államellenes üzelmek miatt akartam a fegyelmi eljárást bizonyos tanítók ellen megindítani.

Azt hiszem, a kérdésnek ez a része annyira megérett, hogy a t. ház osztatlan helyeslésével fogok találkozni, hogy erre nézve novelláris törvényjavaslatot fogok előterjeszteni.

Az államosítás kérdése e törvényjavaslatban úgy, hogy exkluzive

legyen az államosítás, természetesen nem foglaltatik; erre nézve határozottan a lehetőleg nagyobb, tőlem telhető precizióval kifejtettem az álláspontomat a multkor és úgy látom, hogy az félreértésekre nem is adott okot. Mindenki látja, hogy az állami iskolákat fokozatosan emelni akarom, őszintén kifejtettem a nagy hiányokat is, úgy, hogy Hoitsy Pál képviselő úr erre nézve a saját adataimat hozta fel, a melyekből azt tünt ki, hogy semmit sem akartam titkolni. Elmondottam, hogy nálunk 1097 iskola van. Elmondottam, hogy a csaknem tizenhétezer népiskola között csak tizennyolcz százalék nem felekezeti jellegű, egy szóval, az egész kérdést a maga valóságában tártam fel, de kimondottam, hogy még nem vagyok hive az exkluziv államosításnak, mert nézetem szerint a nagy iskolafentartó elemeket: a felekezeteket, községeket megsemmisíteni nem lehet.

Tessék csak azt elgondolni, hogy ha mi kimondjuk az exklusiv államosítást, hogyan méltóztatik azt hinni, hogy azután a felekezeteknek ne legyen szabad iskolát tartani? Azért mondom, mert abban az értelemben, hogy az iskolafentartó kizárólag az állam lehessen, az államosítás eszméjét el nem fogadhatom. Egészen más az — s azt nekem ne vesse szememre senki, hogy a kérdésnek ezt a részét félreértettem — egészen más, mondom, ha azt állítjuk, hogy a népoktatás ügyét állami érdekü intézménynek kell tekinteni és épen ezért az állam szuverénitásából folyó szükséges ingerencziát biztosítani is kell. Ez lehető és csak a t. képviselőház jóakarata kell hozzá és még valami és az semmi más, mint: egy kis felekezeti féltékenységnek legyűrése, leküzdése és akkor czélt lehet érni ezen a téren.

Hoitsy Pál képviselő úr és mások is, folyton azt hangoztatják — Hoitsy képviselő úr azt is kérdezi tőlem, vajjon gondolkoztam-e én az iskola feladatáról — hogy az iskola nem csak tanít, hanem nevel is. Ezt inkább csak szónoki fordulatnak tekintem, de én mégis válaszolok reá és mondhatom, hogy minden egyes alkalmat megragadok, hogy buzdítsak és lelkesítsek arra, hogy az iskola neveljen is. Mikor a st.-gotthárdi gymnáziumot megnyitottuk — pedig igen sok középiskolai tanár azt mondja, hogy ő csak tanít, ő nem nevel — azt mondtam nekik: «De ne csak tanítsanak uraim — neveljenek is».

T. ház! Én sokat gondolkoztam erről és soha egyetlen alkalmat sem mulasztottam el, hogy a nevelést tegyem kötelességükké; én sajnosan érzem, épen hivatásom betöltésében, hogy a kötelesség teljesítése iránt nagyon sajátszerű fogalmak léteznek és terjednek el igen széles körökben.

A tanfelügyelőség szervezetét méltóztatott felhozni. A tanfelügyelőség mai szervezetével én vagyok legkevésbbé megelégedve. Mikor programmbeszédemet kifejtettem, azt mondottam, hogy a tanfelügyelőség mai szervezete átalakítandó, de hozzátettem, hogy a közigazgatás rendezésénél kell megtalálni a helyes kapcsolatot a tanfelügyelői intézmény helyes beillesztésére. Ezek oly dolgok, melyeknél csak érvet érv ellen lehet sorakoztatni. Én meghajlok jobb érv előtt.

Én abban a nézetben vagyok, hogy ha a tanfelügyelőnek nincsen végrehajtási hatásköre, ha az csaknem egyszerüen véleményező organum, alig tud bizonyos tekintetben érvényt szerezni azoknak az intézkedéseknek, a melyeknek érvényt kell szerezni, s így nem felelhet meg

feladatának. Ha beillesztjük a közigazgatás szervezetébe, sokkal nagyobb eredményeket fogunk annak idején elérni. Az tény, hogy az iskolalátogatások aránya nem oly nagy, mint a minő kivánatos volna. Méltóztassék meggondolni azt, hogy 17,000 népiskolában, 70 képezdében, 2000 középiskolában, 200-nál több polgári iskolában kell a tanfelügyelőnek teljesítenie az iskola látogatását. Csupán 37% — nem tagadom — az iskola látogatás aránya. Én lennék a legszerencsésebb, ha nekem rendelkezésemre állana, hogy én annyi segédtanfelügyelőt nevezhetnék ki, amennyi az iskolalátogatási arány teljes helyreállítása szempontjából szükséges. Az idén talán négy vagy öt segédtanfelügyelővel voltam képes szaporítani és szaporítottam a budgetemet néhány tollnokkal, és én volnék — mondom — a legszerencsésebb, ha megtehetném a segédtanfelügyelők számának nagyobbfokú szaporítását. De, t. képviselőház, hogy ezt nem tehettem, legalább arra az eszmére jöttem, hogy a törvényben lefektetett iskolalátogatói intézményből valami életrevalót tudjak létrehozni.

Méltóztatik tudni, t. képviselőház, hogy *az iskola látogatói intézmény* a törvényben van lefektetve, én valamennyi képviselőtársaimat megkértem, hogy legyenek szivesek az iskolalátogatásra részint maguk vállalkozni, részint másokat ajánlatba hozni. Megmondom, hogy miért fordultam különösen t. képviselőtársaimhoz. Nekem folytonosan azt mondják és egyáltalán el van terjedve, hogy az önkormányzatra Magyarországon nincsen elem, az ingyenes hivatalok teljesítése alól az emberek szeretik magukat emanczipálni. Én örvendetesen tapasztaltam, hogy t. képviselőtársaim pártkülönbség nélkül igen sok egyént, és lehet mondani, hogy a műveltség magasabb fokán álló egyéneket hoztak javaslatba.

Maguk a t. képviselő urak is a legtöbben vállalkoztak és én ennek örülök különösen abból az okból is, hogy az érdeklődést felköltsem a népiskolák iránt, mert ha a képviselő oda megy abba az iskolába, foglalkozik egy kissé az ifjakkal, ha itt-ott kis dijat vagy egy könyvet ad, tessék elhinni, hogy az ily dologgal rendkivül sokat lehet az ügyön lendíteni, ennek az erkölcsi hatását nem lehet rőfökben és méterekben kifejezni, de ennek az erkölcsi hatásnak a mit ez gyakorol, tagadhatatlanúl meg van a maga rendkívül üdvös eredménye. Természetesen t. képviselőház, felteszem, hogy ez minden mellék, különösen politikai czél nélkül történik, mert ennek nincs más hivatása, minthogy pártkülönbség nélkül találkozzunk a kultura terén és pártkülönbség nélkül csak egy czél lebegjen előttünk: a magyar haza és a magyar nemzet felvirágozásának ügye.

Azt mondják t. képviselő társaim, hogy még nem kapták meg a megbizatást. Ez a szervezés nagy munkálat, az egész országra kiterjedőleg kell összeállítani az egész névsort, sőt tekintetbe kell venni még azt is, hogy a felekezeti féltékenység szempontját sem lehet mindenütt félre tenni; tekintetbe kell tehát venni ezeket a körülményeket is, bár nem ezek a főokaim, amiért a kinevezések még meg nem történtek, hanem az, hogy én nem merem addig életbeléptetni ily nagy keretben ezt az intézményt, míg az iskolalátogatók részére el nem készül. Nem is annyira utasításnak nevezem azt, mint inkább tájékoztatónak az iskolalátogatók részére. Mert csak akkor fogjuk ez intézményt élet-

képessé tenni, ha nem lesznek összeütközések a tanfelügyelők és iskolalátogatók között és ha tudja az az iskola látogató, hogy mire kell neki különösen a gondját kiterjeszteni. Eddig azért nem sikerült az egész intézményt életképessé tenni, mert igen t. elődömre, gróf Csáky Albin több iskolalátogatót nevezett ki ugyan a törvény végrehajtásaként, de épen azért, mivel ily utasítás hiányzott, történtek sok helyütt összeütközések. A készített utasítási tervezetet — megmondom őszintén — közöltem a felekezeti főhatóságokkal és ezek megteszik reá a maguk észrevételeit és akkor a kinevezéseket is eszközölni fogom. Remélem, hogy az iskolalátogatói intézmény, a mely nem kerül ennek az országnak semmibe sem, szépen ki fog fejlődni, kivált ha oly urak, mint t. képviselő társaim és azok közül sok, a kiket ajánlottak, ügybuzgóan és minden mellékczél nélkül teljesítik feladatukat és így egy nagy lépéssel megyünk előre ezen a téren is.

Teljes lehetetlenség egy beszéd keretében tárczám minden ügyére kiterjeszkedni; csak azt akarom még felemlíteni, hogy *a gazdasági felsőbb népiskolák* és különösen az *ismétlő gazdasági irányu iskolák* iránt megtettem a kellő előintézkedéseket. Rendkívül káros dolog az, hogy nálunk az ismétlő iskolák elvesztették minden csáberejüket. Az ismétlő iskolákba falun nem járnak a fiúk; mert úgy gondolkoztak, hogy most már ebben a korban ő nagyobb szolgálatot tesz a mezei munkánál, mintha az ismétlő iskolában pusztán csak elméleti oktatásban részesül. Én tehát úgy gondolkozom, hogy ott a hol lehetséges, a hol több tantermes iskola van több tanítóval, gazdasági iskolákat állítsunk fel, tehát gazdasági irányba is tereljük a nevelést; és ekkor a szülő is jobban megnyugszik az ismétlő iskola látogatásában, mert látja, hogy a gyakorlati utmutatásban is hasznavehetőleg képeztetnek ki.

A népiskolák teréről el nem búcsúzhatom anélkül, hogy egy dolgot föl ne említsek és ez t. képviselőház az *osztatlan népiskolák tanterve*. Az osztatlan népiskolák tantervét el kell készítenünk a lehető legrövidebb idő alatt; mert ha meggondoljuk azt, hogy 16702 elemi iskola közül 12877 osztatlan iskola van, hiszen méltóztatnak ismerni az osztatlan népiskolák terminológiáját — kétségtelen, hogy ezek részére tantervet készíteni elsőrangú kötelesség, és ez az, a mi kiváló gondoskodásom tárgyát képezi.»

*

A budai II. ker. állami tanítónőképző intézet szép új helyiségei már-már szűkeknek bizonyulnak. Az intézetbe oly nagy volt a tódulási az 1895—96-ik évi felvételek alkalmával is, hogy a jelentkezők nagy részét visszakellett utasítani, annak daczára, hogy a meghatározott létszámnál csaknem minden osztályban többet vettek fel. A növendékek létszáma az egyes osztályokban 25—30 között váltakozik. A III. osztályt pedig 1895. évi 48099. sz. min. rendelet értelmében — ez évben először — tekintettel a felsőbb leányiskolák VI. osztályából felvételért folyamodó növendékek nagy számára, párhuzamossá kellett tenni. A felsőbb leányiskolákból átlépett 29 növendékét így külön csoportba osztva tanítani azért is mutatkozik czélszerűnek, mivel könnyebben lehet így általuk azon hiányokat pótoltatni, mi a felsőbb leányiskolák és tanítónőképző intézetek megfelelő osztályainak tantervi különbözetei-

ből cred. E párhuzamos osztályt is tekintetbe véve a növendékek összes létszáma 137, ezek közül azonban osztályonként csak 10—12-en készülnek *a nevelőnői pályára*. Ez adatokat tekintve nem lehet csodálkoznunk a hazánkban mutatkozó nagy nevelőnő hiányon. Aggódva gondolunk rá, hogy a nőképző egylet tanítónőképző intézetének beszüntetése e hiányt még növelni fogja. Valóban elérkezettnek látjuk az időt egy önálló nevelőnőképző intézetnek — esetleg valamely árvaházzal kapcsolatban való — felállítására, annál is inkább mert angolhölgyek zárdájával és a Ranolder intézettel kapcsolatos tanítónőképző intézetek is elemi iskolai tanítónőket képeznek nagyobb számmal s csak kevés tanítónőt bocsátanak ki a nevelőnőktől megkövetelt idegen nyelvi és zeneismerettel.

*

Az aradi polg. leányiskola tantestülete nagy lelkesedéssel tárgyalta a M. D. E. tanítónői szakosztályának a kongresszus ügyében a testülethez küldött felhivását. A megállapított tételeket magunkévá tettük, s a szakosztályt nemes működésében szívből üdvözöltük. Sajnálattal mondtuk ki, hogy az előkészítő üléseken jelen nem lehetünk a nagy távolság miatt. Azonban a *Kongresszus ülésein* Isten segítségével testületileg ott leszünk, s alkalomszerűleg a vitában részt veszünk. Bizonyságául annak, hogy a M. D. E. törekvéseit méltányoljuk, annak megvalósításához erőnkhöz képest hozzá kívánunk járulni addig is, *míg fiókegyletet* alapíthatunk; a testületből az anyaegylet tagjaivá lettek a következők: *Özv. Somogyi Józsefné, Boros Justine, Marinkovits Mária, Rigó Mária, Ottrubay Marietta* és *Kónya Marianna*. Az illetők az 1896-ik évtől óhajtanak az egylet tagjai lenni, s ha ily arányban sikerül még tagokat gyűjtenünk, amire törekedni fogunk akkor a fiókegylet alapításának legfőbb akadálya el lesz hárítva. Mert fájdalom, eddig nagyon kevés tagja van Aradon az egyletnek. A megnyert tagokkal azután könnyebb lesz egy zászló alá csoportosulni.

Arad.

Simon Karolin,
a polg. l. isk. igazgatója.

*

Főző-iskola Zürichben. «Nemzeti Nőnevelés»-ünk élénk érdeklődéssel kiséri a külföld nevelésügyének minden mozzanatát, hogy nemzeti javunkra minden üdvöst hasznosíthasson. Ez a tudat indított arra, hogy fölkeressem Zürichben a főző-iskolákat, mint a mely intézmény nálunk épen most kristályosodik.

A főző-iskolák szerény megjelenésű, de hathatós tényezői lesznek államháztartásunk érzékeny mérlegének; közvetlenül a nép- és így az egész nemzet érdekeit emelik.

A czél magában rejti az eszközt is: a nép széles rétegében kell e jóltevő intézménynek meghonosulni. A kis Svájcz minden városában van főző-iskola s oly praktikus berendezésű, hogy fentartása jóformán semmibe sem kerül.

A zürichi főző-iskolában önfeláldozóan fáradozó hölgy-bizottság felügyelősége mondhatnám, magyar vendégszeretettel fogadott és készségesen ismertette meg velem az intézményt. Az egész főző-iskola egy

nagy konyhából és ebédlőből, illetve előadó helyiségből áll. A konyhában 12 gáz tűzhely körül 4—4 tanuló csoportosul; minden kis társaságnak külön konyha-berendezése, úgyszólván konyhája van.

Meglepett a mozgalmas élet rendje s a ragyogó tisztaság. Mindenki szorgalmatoskodott; a piaczi bevásárlást már megejtették, az előadási óra után rendesen és csinosan fölterítettek, mert hisz a felügyelő hölgyek is velük étkeznek. Addig a konyhában nagyban folynak az előkészületek. A gyúrás, főzés óhajtott sikere lázban tartja a készséges örömmel munkálkodókat. A mint kisültek a szépen elkészített, izletes tészták, nagy büszkeséggel fognak a csinos föltálaláshoz. Nemcsak a jó ebéd, a konyha-edények tündöklő tisztasága, a hófehérre súrolt festetlen konyha-bútorok mindmegannyi tárgyai a szép versengésnek.

A tanfolyamok czélja: ügyességet adni a háztartás munkájában; gyakorlatot a főzésben, kiváló tekintettel az egészséges, észszerű táplálkozásra. E kivánalmak bizonyos elméleti ismeretet is követelnek. Felöleli az elméleti rész: a fontosabb tápláló-anyagokat s azok helyes összeállítását a czélszerű élelmezésben; az egészséges és beteg ételrend megválasztását és elkészítését; a tápláló anyagok téli eltartását és megőrzését nyáron. Tárgyalja a tápláló szerek észszerű bevásárlását, a tüzelő- és világító anyagok értékét és beszerzési módját; a főző-edények megválasztását és gondozását. Szól a takarékosságról, tisztaságról; a fehérneműek kezeléséről, mosás- s a beszáradt ruha betakarításáról; háztartási napló vezetéséről.

Az ipariskolai hatóság, — melynek tanárai az elméleti oktatást nyujtják — most februárban nyitotta meg a negyedévenként megujuló kettős tanfolyamot. A nappali kurzus 8—12-ig, a vele párhuzamban haladó esteli, számolva a résztvevők munka- illetve szabad idejével, 5—9-ig tart, 10 héten át naponkint.

Az önkényes belépést a 15. életév betöltésének követelése korlátozza csak. A résztvevők szakszerű vezetés mellett maguk készítik ebédjüket, illetve vacsorájukat, a miért naponkint 19 kr. kárpótlást fizetnek. Egyéb tekintetben ingyenes a tanítás, sőt szerény viszonyok közt élőket ez anyagi teher alól is fölmentenek.

A főző társaság rendkívül jó benyomást tesz az idegenre, híven visszatükrözi Svájcz egyszerűbb népének figyelemre méltó intelligenczióját. A tanfolyamot jobbára azok használják ki, kik ilyen jó alkalmat a főzés elsajátítására nem találnának szegényesebb otthonukban. A főziskolák adják meg a szakképzést a cselédeknek is. Szabad Svájczban egész más, sokkal önérzetesebb és jogos alapon önérzetesebb elemei ezek a társadalomnak, mint akárhol másutt.

A jobb móduak otthon részesülnek házias nevelésben. Mióta Svájcz leányai abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy szülővárosukban, vagy annak közvetlen közelében szerezhetik meg a legmagasabb műveltséget is: lassankint el is tüntek, fölöslegessé váltak a benlakással egybekötött intézetek. Azok pedig, kik a nyelv tökéletes elsajátítása kedvéért franczia- vagy olasz Svájczban végzik tanulmányaikat: jól berendezett ú. n. «pension»-okat mindenütt találnak, melyekben házi nevelést nyerhetnek. Ámbár a helybeli iskolák is nagy gonddal tanítják a nyelveket, úgy hogy még a szobaleányok is — módosabb csa-

ládoknál — kivétel nélkül birják a tájszólás mellett az irodalmi németet és francziát.

Műveltségét az egyszerűbb nép a jó beosztású, ingyenes elemi oktatásnak köszöni; tisztességes kereset-forráshoz pedig a főző-iskolák segítik a legszegényebb sorsúakat is. S nemzeti missziójuk a főző-iskoláknak épen ebbe áll.

Zürich. *Molnár Evelin.*

*

Indítvány a leányok felvételi vizsgálata érdekében. A Maros-Torda megyei áll. tanító testület a következő indítványt küldte a társegyesületekhez:

«A nőnek ma is — midőn előtte több tér van nyitva — a család alapításon kivül még mindig legtermészetesebb és úgy fizikumának, mint lelkületének is legmegfelelőbb életpálya a tanítói és óvónői. Hogy ez így van, mutatja azon körülmény is, hogy évről-évre nemcsak a tanítónő, hanem az óvónőképezdéknél is százával jelentkeznek felvételre a leánynövendékek. De e tény mellett tudva van az is, hogy sem a tanítónő, sem az óvónőképezdékbe felvételi vizsga nélkül nem veszik be a növendékeket még akkor sem, ha a felsőbb, vagy polgári leányiskola négy osztályát jeles vagy épen kitünővel is végezték. Ez okból az összes jelentkező növendékeket felvételi vizsgára hivják, mely vizsga a növendékek számához képest, három-négy napig is eltart, s a szegény szülők, köztük sok tanító is, szintén ott kell, hogy költsék keservesen szerzett pénzüket, várva a felvételek eredményét, a melynél — nem akarunk vádolni — igen sok esetben belejátszik a protekczió is.

A felvételi vizsga helyén volt, nézetünk szerint akkor, mikor nem volt elegendő számú felsőbb- és polgári leányiskolánk, minek következtében a leánynövendékek nagy része a tanítónőképezdébe való felvételre csak elemi iskolai végzettséggel jelentkeznek; most azonban nemcsak helyén kivülinek, de a létező polgári- és felsőbb leányiskolákkal szemben határozottan méltánytalannak tartjuk. Hiszen ezen eljárás, eltekintve attól, hogy egyenlő képzettségű emberek itélkeznek egymás működése felett, s hogy a felvételi vizsgára az utazás és a vizsga ideje alatti tartózkodás a szülőkre költséges, még le is alázza a felsőbb és polgári leányiskolákat a polgári fiuiskolákkal szemben, honnan a növendékeket minden felvételi vizsga nélkül, csakis bizonyítványaik alapján, veszik fel a képezdékbe. Ez indokok alapján, indítványozzuk:

1. mondja ki a közgyűlés, hogy ezen ügyet magáévá teszi;

2. hogy felír az országos tanítói bizottsághoz és kéri, hogy a tanítónői és óvóképezdéknél divó, s minden törvényes alapot nélkülöző felvételi vizsga megszüntetésére, s oly felvételi módozatok behozatalára, minők a fiuképezdéknél is alkalmazásba vannak, — illetékes helyen tegyen lépéseket, s minden rendelkezésére álló törvényes eszközzel hasson oda, hogy annak mielőbb kivánt eredménye is legyen.»

*

Az «Eötvös-alap.» A magyar nemzet szobrot emelt a halhatatlan Eötvös József bárónak; a néptanítók azon kivül, hogy hálás kegyeletet éreznek szivükben iránta, emlékét a nevéről nevezett jótékony egyesület

által is megörökítették. Az «Eötvös-alap országos tanítói egyesület» 20 évi fennállásának ideje alatt minden február hó 2-án szokott ünnepélyesebb módon kifejezést adni a nemzetnevelő nagy férfiú Eötvös József br. iránt érzett kegyeletének.

Ezen a napon hirdetjük ki az «Eötvös-alap» ösztöndíjaira és segélyösszegeire is a pályázatot. Sajnos, hogy a hozzánk folyamodóknak a felét sem tudjuk kielégíteni, mivel még most sem csatlakozott egyesületünkhöz annyi tanító, mint a hánynak kellene csatlakozni, hogy évi bevételeink nagyobb összegre emelkedjenek.

Évi jelentéseink tesznek leginkább tanuságot arról, hogy mily nagy szükség volt ilyen jótékony egyesületre. A még legujabban is szegényesen díjazott azon néptanítókon, kik gyermekeiket magasabb tanintézetekben taníttatják, ösztöndíjakkal segít az «Eötvös-alap»; az elöregedett, munkára képtelenné vált vagy nyugdíjban nem részesülő tanítóknak, ezek özvegyeinek és árváinak pedig segélyt ad.

Néhány év óta még ezeknél is nagyobb jótékonyságot gyakorol az «Eötvös-alap országos tanítói egyesület» a vidéki tanítókkal az által, hogy a budapesti tudományos egyetemeken vagy egyéb fő- és szakiskolákban tanuló fiaiknak — a budapesti szállodás és vendéglős urak jóvoltából — ingyen déli ebédet biztosított. Ily formán a jelen iskolai évben 53 tanítói gyermek részesül ingyen déli étkezésben.

A jelentéseinkben kitüntetéssel megnevezett szállodás és vendéglős urak méltán megérdemlik nemes szívre valló jócselekedeteikért a hazai tanítóság tiszteletét s háláját. Ha a társadalom nagyobb része tanusítana ilyen jóakaratot irántunk, könnyen megvilágosíthatnók régi vágyunkat: felépíthetnők a Tanítók házát.

A hazai tanítóság javarészében már fölébredt a kartársi érzület, él bennök a testvéri szeretet, mely a nagy Eötvös eszméit meg fogja valósítani. Eddig csak 1700 tanítótársunk csatlakozott az Eötvös-alaphoz s mégis 45 ezer forintot osztottunk már szét ösztöndíjak és segélyek alakjában, 72 ezer forintot pedig tőkésítettünk. Ha mind a 26 ezer tanító szent lelkesedéssel karolja fel az «Eötvös-alap» ügyét, csodás eredményeket mutathatunk fel.

A segítségre szorult tanítói özvegyek és árvák, a betegségtől nyomorba döntött kartársak érdekében is mutassuk meg, hogy összeforrtunk kartársi szeretetben s tudunk áldozni 1—1 forintot az Eötvös-alapra.

Különböztessük meg az ezredéves örömünnep idejét más évektől. Áldozzon legalább egyszer, ebben az esztendőben, e nagy nemzeti évfordulón minden tanító és minden tanügybarát 1—1 forintot a szeretet oltárára. Áldozzon legalább hálából, hogy Isten megengedte érnie ezt a dicső ünnepet.

Az «Eötvös-alap« 2795 forintot fordít egyesületünk a jelen évben ösztöndíjakra és segélyekre. A Néptanítók Lapjában közzétett pályázati hirdetés értelmében irandó folyamodványok f. évi julius 10-ig Lakits Vendel egyesületi titkárhoz (Budapest, VI. ker. Érsek-u. 4. sz. a.) küldendők be. *Péterfy Sándor*, elnök. *Lakits Vendel*, titkár.

IRODALOM.

KALOTASZEGI VARROTTAS ALBUM. Magyar himzésminták gyüjteménye. Szerkesztik *Pentsy József* és *Szentgyörgyi Lajos*. 20 füzet. Kolozsvár. Egy-egy füzet ára 60 kr.

A bihari havasok egyik sziklaüregéből egy forrás fakad, melynek vize helyét elhagyva s más társaival egyesülve a Kőrösbe szakad. E kis patak neve *Kalota*, s azt a vidéket, melyet *átszeg*, «*Kalotaszeg*»-nek nevezik. Tulajdonképen Kolozsmegyéhez tartozik e vidék s annak nyugoti ágát képezi. Bele esik az Almásvölgye is, hol több régi történet szerint honfoglaló őseinknek egy része az erdélyi részekbe vonult. E vidék lapályos részeinek lakói magyarok, kik eredetiségöket ez ideig teljesen megtartották. Hogy őstelepültek-e, avagy betelepített székelyek-e, igen bajos eldönteni, hanem az tény, hogy szokásaik igen nagy rokonságot árulnak el a székelyekkel és csángókkal, még többet a szilágyi és alföldi magyarokkal. Csupán családi neveikben különböznek azoktól, a mennyiben Kudor, Böndi, Bokor stb. ropogós nevek fordulnak elő, mint legrégibb családokéi, míg a többieken Szűcs, Vincze, Szabó, Kovács, stb. símább nevekkel találkozunk. Igen hálás lenne az összehasonlító történeti tudományok alapján ezt kutatni. Legfigyelemreméltóbb azonban e népnek a ruházatukon, butoraikon, házi és gazdasági felszereléseiken előforduló ékítmények. Itt a hazája az úgynevezett kalotaszegi varrottasoknak. Ilyenek sok vidéken fordulnak elő, de oly nagy választékban s oly teljes kifejlettségben sehol sem, mint ott.

E himzések azok, melyeknek motivumai a magyar stílt képezik. Régi munkákon fordulnak elő, melyeket századokkal ezelőtt himeztek — az évszámok tanúsága szerint — nagyasszonyaink, selyemmel selyemre. A régi úri családok már javarészt kipusztultak, de a munkák egy része, mint örökölt hagyaték kisebb-nagyobb foszlányokban, ritkábban egész darabokon, fenmaradtak. E munkák fejlett műizlésre mutatnak s oly szépek, hogy romjaikban is gyönyörüség nézni. E munkákat az egyszerű nép is eltanulta s alkalmazta, de durva vásznon. Azonban mintegy század óta már szórványosabban fordul elő, s csak a közvetlen házi szükségletük kielégítésére. Néhány évvel ezelőtt akadt egy nő, ki felfedezte e munkák szépségét s azzal az intenczióval, hogy a népnek munkája után kenyeret biztosítson, közkeletűvé tette. E nő *Gyarmathy Zsigáné*, ki által ma már nemcsak Magyarországon, de külföldön is ismert a kalotaszegi varrottas.

Ezelőtt mintegy hat évvel egy vállalat is indult meg azzal a czélzattal, hogy e ritka szép, régi magyar himzés-mintákat egybe gyűjtve,

nyomtatásban megörökítse s ezáltal könnyen hozzáférhetővé tegye a nagyközönségnek. A mű szerkesztői: Pentsy József rajztanár és Szentgyörgyi Lajos tanító: a kiadás helye Kolozsvárt. Sok vajúdáson kellett átesniök, mivel az eredetileg 20 füzetre terjedő munkának csak most vettük utolsó füzetét. A munka e szerint már teljes és száz lapon szebbnél-szebb varrásmintát közöl színes nyomtatásban, igen könnyen utánozható modorban. A nagy mintaanyag után végtelen sorát lehet elkészíteni a különböző czélokra szolgáló női munkáknak és egyaránt alkalmas iskolai és családi használatra. A mintákat kimerítő szöveg teszi érthetőkké. Ára, tekintve a külföldi ilyen irányú munkákat, igen jutányos, mert egy-egy füzete csak 60 kr. Eltekintve ezektől még egy fontos hivatást is teljesít, a mennyiben hozzájárul a még fejlesztésre váró magyar stilhez. Kivánatos volna, ha szerzők az ország különböző részeiből is összegyűjtenék a a hasonló tárgyú motivumokat s ezáltal teljesebbé tennék munkájokat. Mindenesetre, a bemutatott munka után itélve, nagy és nehéz feladat volna, de talán a kormány segítségével és támogatásával végre lehetne hajtani, mert elvégre, ha megnyilatkozó nemzetiségünkre mi nem adunk valamit, mástól hiába várunk. *Nagy Dénesné Szikár Margit.*

*

TANESZKÖZ-KÉSZÍTÉS. Útmutató tanítók és tanitójelöltek számára az elemi iskola szemléltető eszközeinek legolcsóbb módon való készítéséhez. 50 lapon 71 rajzzal. Irta Veres Ferencz, sárospataki áll. tanítónőképzőintézeti tanár. Sárospatak. Ára 1 korona.

Nem csekély azon iskoláink száma, melyek egy fekete táblán egy-két térképen és néhány fali olvasótáblán kivül alig birnak más taneszközzel. A teljes felszereléssel biró népiskola nálunk — sajnos — még mindig ritkaság számba megy.

Iskolafentartóink egy része alig képes a rendes kiadások fedezésére, másik nagyobb része nem bir érzékkel az iskola belső szükségletei iránt s ritkán hajlandó oly áldozatra, melynek hiánya szerinte eddig sem veszélyeztette az iskola működését. Az iskola felszerelése tehát úgyszólván a tanító kizárólagos ügyévé válik. Ha ő nem gondoskodik a hiányok pótlásáról, az iskolafentartótól hiába fogja várni.

Némely helyen társadalmi úton sikerül a legszükségesebb taneszközökre a kivánt költséget beszerezni. A legtöbb tanító azonban más forrás hiányában szívesen készítené el maga a legnélkülözhetlenebb taneszközöket, ha erre a képzőintézetben vagy más úton némi útbaigazítást nyerne.

Viszonyaink között ez egyik legbiztosabb módja iskoláink felszerelésének. Eltekintve ugyanis a szem elől nem téveszthető anyagi szemponttól, mindig legczélszerűbbek azon taneszközök, melyeket a tanító maga készített vagy beszerzett. Legtöbb garanciát nyujtanak a helyes szemléltetés és teljes kihasználás tekintetében, még a drága pénzen vett vagy egyes pártfogók s a magas kormánytól ingyen kapott taneszközök sok esetben csak díszül szolgálnak s rövid idő alatt el is kallódnak.

Ezen égető hiányon akar szerző segíteni, midőn útmutatást ad, mikép lehet 2 frt 74 krnyi költséggel mindenkinek keze ügyébe eső értéktelen anyag mint lécz- és deszkadarabok, gyógytári skatulyák, apró

szögek, drót, napraforgó vagy bodzafa szárított belének stb. felhasználásával 31 természettani, 4 mennyiségtani taneszközt, s mértani testeket készíteni s minden kiadás nélkül a szemléltetéshez nélkülözhetlen növény-, rovar-, ásványgyűjteményeket, földrajzi és történelmi képeket beszerezni.

Világos, meggyőző s a készítésmód fokozatossága szerint haladó útmutatása szerint a kézügyességben teljesen járatlan tanító vagy tanítónő is csekély fáradozással készítheti el a legszükségesebb taneszközöket. Mivel pedig ezek készítésénél a tanulók közreműködését is igénybe veheti, fáradozásának gyümölcsét nemcsak a tanítási eredmény fokozásában, de saját és tanítványainak kézügyességének emelésében is fogja élvezni.

A legmelegebben ajánljuk azért ezen felette hasznos művecske megszerzését a tanítónőknek. Kívánatos, hogy tanítónőképző intézeteink is növendékeiket necsak figyelmeztessék ezen műre, de azt velük meg is szereztessék, és velük egy-két taneszközt készíttessenek is.

A mielőbb remélhető második kiadásban szerző bizonyára ki fog terjeszkedni azon technologiai irányú gyűjtemények beszerzési módjára is, melyeknek használata a jelenleg oly sikeretlen és azért népszerűtlen ismétlő oktatásunkat élénkebbé, vonzóbbá és gyakorlatibb irányuvá tenné.

Groó Vilmos.